

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
 ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
 ΕΠΙΘΑΛΕΠΟΥΣΑ: ΑΜΑΛΙΑ ΚΩΤΣΑΚΗ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Μαρία Νοδaráκη

Ιστοριογραφικές διαδρομές & αρχιτεκτονικές αντανάκλασεις ενός αρχετύπου: η περίπτωση της **VILLA SAVOYE**

« Ici sont expliquées très clairement, les certitudes acquises jusqu'ici : les pilotis, le toit-jardin, le plan libre, la façade libre, la fenêtre en longueur coulissant latéralement. Le tracé régulateur est ici un « tracé automatique » fourni par les simples éléments architecturaux à échelle humaine tels que la hauteur des étages, les dimensions des fenêtres, des portes, des balustrades. Le plan classique est renversé : le dessous de la maison est libre. La réception est au sommet de la maison. On sort directement sur le toit-jardin d'où l'on domine les vastes futaies du Bois de Boulogne. En un mot, on n'est plus à Paris, on est comme à la campagne. » (Le Corbusier, Oeuvres complètes) (Le Corbusier, Oeuvres complètes)

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΑΝΙΑ, 30 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2009

Ιστοριογραφικές διαδρομές & αρχιτεκτονικές αναπαρακλάσεις ενός αρχετύπου:
η περίπτωση της **VILLA SAVOYE**

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ- ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΑΜΑΛΙΑ ΚΩΤΣΑΚΗ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Ιστοριογραφικές διαδρομές & αρχιτεκτονικές
αντανακλάσεις ενός αρχετύπου:
η περίπτωση της Villa Savoye

Μαρία Νοδαράκη

ΧΑΝΙΑ, 30 Οκτωβρίου 2009

Θερμές ευχαριστίες για τις γόνιμες συζητήσεις γενικά, και ειδικότερα για την παρούσα εργασία οφείλονται στην Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής του Τμήματος Αρχιτεκτονών Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης, κ. Αμαλία Κωτσάκη, η οποία επέβλεψε την έρευνα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	7
Ιστοριογραφικές διαδρομές της Villa Savoye.....	12
Η κατασκευή της εικόνας της Villa Savoye.....	27
<i>Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....</i>	<i>34</i>
Αρχιτεκτονικές αντανakλάσεις της Villa Savoye.....	39
<i>Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....</i>	<i>57</i>
Αντί επιλόγου.....	59
Βιβλιογραφία.....	61

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι κοινός τόπος ότι η ερμηνεία του παρελθόντος από τον ιστορικό παρότι συχνά βασισμένη στον ορθό λόγο, δύσκολα μπορεί να εξασφαλίσει την απόλυτη αντικειμενικότητα. Ανέκαθεν στην ιστορία, η αντικειμενική αλήθεια υπήρξε ζητούμενο. Το ιδεολογικό υπόβαθρο του ιστορικού κατευθύνει την αφήγηση και αναπόφευκτα επηρεάζει την ερμηνεία. Απόρροια αυτού είναι η ύπαρξη πλήθους προσεγγίσεων και ερμηνειών και η συγκρότηση ενός λόγου, όπου αντικατοπτρίζονται διαφορετικές αντιλήψεις για την κοινωνία, την αρχιτεκτονική και τη συνολική ιστορία.

Η επαφή του αρχιτέκτονα με τα κατάλοιπα του παρελθόντος είναι τις περισσότερες φορές έμμεση. Η διαμεσολάβηση του ιστορικού και θεωρητικού λόγου της αρχιτεκτονικής αποτελεί καθεστώς. Συνήθως ο αρχιτέκτονας στην προσπάθεια του να έρθει σε επαφή με το παρελθόν επιλέγει περισσότερες της μιας προσέγγισης. Με αυτόν τον τρόπο η εικόνα που τελικά διαμορφώνει ο αρχιτέκτονας για ένα αρχιτεκτόνημα, σύνολο ή ολόκληρη εποχή προκύπτει από την επιλεκτική αφομοίωση στοιχείων κάθε επιμέρους ιστορικής προσέγγισης. Στην επιλεκτική αυτή διαδικασία καθοριστικό ρόλο έχει η συμβολή των προσωπικών του θέσεων, εμφανίζοντας συχνά πνευματική συγγένεια με τα επιλεγόμενα στοιχεία.

Οι πολλαπλές προσεγγίσεις στο διάβα των χρόνων για ένα έργο οδηγούν συχνά στη διαμόρφωση για αυτό ενός μύθου, ο οποίος κατεξοχήν λειτουργεί ως μοχλός απόδοσης αρχετυπικού χαρακτήρα στο έργο. Οι εκάστοτε ιδέες που το υποστηρίζουν μεταλλάσσονται συνδιαλεγόμενες με το πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι και μεθερμηνεύονται εκφραζόμενες εκ νέου από τις επερχόμενες γενιές.

1. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της συμβολής των ιστοριογραφικών κειμένων, δηλαδή του λόγου και της διακειμενικότητας, στην κατασκευή της «εικόνας» ενός κτιρίου και πώς αυτή στη συνέχεια αναπτύσσει διάλογο με την αρχιτεκτονική πράξη. Παρότι η κατασκευή της εικόνας μέσα από το λόγο έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένων ερευνών στις σπουδές επικοινωνίας, στο αρχιτεκτονικό πεδίο δεν έχει ακόμη εντοπισθεί αντίστοιχη έρευνα.

2. Μέθοδος

2.α Μέθοδος συλλογής στοιχείων

Τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για αυτή τη διερεύνηση στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου της αρχιτεκτονικής, είναι: α. ένα

κτίριο, ως εμβληματικό έργο αυτής της περιόδου, β. τα ιστοριογραφικά κείμενα που αναφέρονται σε αυτό το κτίριο και γ. τα μεταγενέστερα αρχιτεκτονικά έργα που φέρουν επιρροές από αυτό.

1

Η Villa Savoye του Le Corbusier το 1929 στο Poissy της Γαλλίας.

Ως ιστορική περίοδος αναφοράς του κτιρίου επιλέγεται το **μοντέρνο κίνημα**, στην εποχή της πιο δυναμικής και ξεκάθαρης έκφρασής του δηλαδή από το 1920 έως το 1960, οπότε άρχισε και η αμφισβήτησή του. Επιλέγεται το μοντέρνο κίνημα ως μια από τις σημαντικότερες περιόδους στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και της τέχνης, αφού συνδέθηκε με κοσμογονικές αλλαγές σηματοδοτώντας τη νέα τάξη πραγμάτων σε ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Ως λειτουργία επιλέγεται η **κατοικία**, θεωρώντας ότι στην κατοικία εκφράζονται εύγλωπτα οι νεωτερικές αλλαγές που επέφερε ο 20^{ος} αιώνας στην καθημερινή ζωή. Και τέλος, ως κτίριο επιλέγεται η **Villa Savoye του Le Corbusier** (εικ. 1), εμβληματικό έργο του μοντέρνου κινήματος και συχνότατη αναφορά των ιστορικών.

Τα ιστοριογραφικά κείμενα που επιλέγονται ακολουθούν τη μέθοδο του Παναγιώτη Τουρνικιώτη στο βιβλίο του *Ιστοριογραφία της Μοντέρνας*

αρχιτεκτονικής¹. Ο Τουρνικιώτης επιχειρεί μια συστηματική και συγκριτική ανάλυση διασήμων **ιστοριών του μοντέρνου κινήματος** που γράφτηκαν από ιστορικούς που ανήκουν στο μοντέρνο παράδειγμα, αποκαλύπτοντας την επιρροή πολιτισμικών και ιδεολογικών μηχανισμών στην κατασκευή της ιστορίας του μοντέρνου κινήματος.

Για πληρέστερη όμως διερεύνηση του θέματος, η παρούσα μελέτη επεκτείνεται και στους ιστορικούς του μεταμοντέρνου παραδείγματος, οι οποίοι αποτελούν διακεκριμένη ενότητα που προέκυψε από την αλλαγή που επήλθε στο φιλοσοφικό υπόβαθρο των ιστοριογραφικών προσεγγίσεων μετά το μοντέρνο – επί τη ουσίας μια μετάβαση από το μοντέρνο στο μεταμοντέρνο, από την αλήθεια στο σχετικισμό².

Οι ιστορίες της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής που επιλέγονται είναι:

A. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις από ιστορικούς που ανήκουν στο μοντέρνο παράδειγμα:

α. σε συγχρονία με τη γένεση και την εδραίωση του μοντέρνου κινήματος (1920-1940):

1. Nikolaus Pevsner, *Pioneers of modern movement from William Morris to Walter Gropius*, Faber & Faber, Λονδίνο 1936

β. σε συγχρονία με την εγκαθίδρυση και τη διάδοση του μοντέρνου παραδείγματος (1940-1960):

1. Siegfried Giedion, *Space, Time and Architecture: the Growth of a New Tradition*, Cambridge, Mass., Harvard Uni. Press 1941

2. Henry Russell Hitchcock, *Architecture: nineteenth and twentieth century*, Penguin Books, Harnondsworth 1958

γ. σε συγχρονία με την αμφισβήτηση του μοντέρνου κινήματος (1960-1980):

1. Leonardo Benevolo, *Storia dell'architettura moderna*, Laterza, Μπάρι 1960, αγγλική μτφρ: *History of Modern Architecture*, Routledge & Kegan Paul, Cambridge, Mass., MIT Press 1971

¹ Παναγιώτης Τουρνικιώτης, *Ιστοριογραφία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002.

Το έργο αυτό είναι αναγνωρισμένο σε διεθνές επίπεδο. Στο πεδίο ανάλογων σχετικών μελετών με την ιστοριογραφία του μοντέρνου κινήματος δεν υπάρχουν αντίστοιχα χειρήματα. (Εκδόθηκε καταρχήν στα αγγλικά το 1999 από το MIT Press και στα ισπανικά το 2001).

² Ζαν Φρανσουά Λυοτάρ, *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*, Μτφρ: Κωστής Παπαγιώργης, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1993

2. Reynar Banham, *The theory and design in the first machine age 1960*, Architectural Press Λονδίνο, Praeger, Νέα Υόρκη 1960

3. Peter Collins, *Changing Ideals in Modern Architecture 1750-1950*. Faber & Faber, Λονδίνο 1965

4. Manfredo Tafuri & Francesco Dal Co, *Architettura Contemporanea* Electa, Μιλάνο 1976, αγγλική μτφρ: *Modern Architecture*, Faber & Faber/ Electa, London 1986

Β. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις από ιστορικούς που ανήκουν στο μεταμοντέρνο παραδείγμα:

1. Kenneth Frampton, *Modern Architecture, A critical History*, T&H Ltd, London 1981, ελληνική έκδ. *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και κριτική*, εκδ. Θεμέλιο, β' έκδ., Αθήνα 1999

2. William Curtis, *Modern architecture since 1900*, Phaidon, London 1982

3. David Watkin, *A History of Western Architecture*, T&H, New York 1986, ελληνική έκδ. *Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής* Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005

4. Alan Colquhoun, *Modern Architecture*, Oxford History of Art/ Oxford Un. Press, UK 1988

Στη συνέχεια **για τη διερεύνηση του διαλόγου μεταξύ της εικόνας του κτιρίου που κατασκευάστηκε από τον ιστορικό λόγο, εν προκειμένω της Villa Savoye, με την αρχιτεκτονική πράξη, επιλέγονται αρχιτεκτονικά έργα, κατοικίες με κύριο κριτήριο την επιρροή που εμφανίζουν από τη Villa Savoye.**

2.α Ερμηνευτική μέθοδος

Η ερμηνευτική μέθοδος βασίζεται στη διαδοχική σύγκριση των ευρημάτων μέσα από αναγωγές στις λογοκρατούμενες επιστήμες, κυρίως στη θεωρία της αρχιτεκτονικής, την ιστορία και τις ιδέες με σκοπό την ανάδειξη των συνιστωσών που συνέβαλαν στην κατασκευή της εικόνας του κτιρίου μέσω του ιστορικού λόγου και στο διάλογο που αυτή ανέπτυξε με την αρχιτεκτονική πράξη. Πιο συγκεκριμένα η εργασία θα επιχειρήσει να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Οι τοπικές ιστοριογραφικές παραδόσεις καθώς και οι χρονικές συγκυρίες πώς επηρέασαν τον λόγο του κάθε ιστορικού για τη Villa Savoye ;

2. Υπάρχει αφομοίωση του λόγου για τη Villa Savoye των προγενέστερων ιστορικών από τους μεταγενέστερους ;

3. Κατάφερε η Villa Savoye ως έργο να τροφοδοτήσει όλες τις ιστοριογραφικές προσεγγίσεις όπως αυτές διαμορφώνονταν στο χρόνο και να δώσει απαντήσεις στα σχετικά ερωτήματα;
4. Εντοπίζονται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο λόγο των ιστορικών του μοντέρνου παραδείγματος από το λόγο των ιστορικών του μεταμοντέρνου παραδείγματος;
5. Νομιμοποιείται τελικά η Villa Savoye μέσα από το λόγο όλων των ιστορικών; Αν ναι, με ποιές θεωρητικές διαδικασίες επιχειρείται η «νομιμοποίηση» της ανά εποχή;
6. Υπάρχει εκδοχή της Villa Savoye που παραμένει σταθερή στο διάβα του χρόνου;
7. Ποια ιστοριογραφική προσέγγιση επηρέασε τους περισσότερους από τους ιστορικούς και πώς αυτό ερμηνεύεται;
8. Τελικά που δίνεται το βάρος στις περισσότερες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, στη Villa Savoye ως ιδέα, κτίσμα ή αισθητικό αποτέλεσμα;
9. Όσον αφορά στην αρχιτεκτονική πράξη, πώς διαφοροποιείται η επιρροή από τη Villa Savoye που προέρχεται από βιωματική προσέγγιση του αρχιτέκτονα από εκείνη που συνοδεύεται και από θεωρητικό ή ιστορικό λόγο;
10. Ποια ιστοριογραφική προσέγγιση εμφανίζει τη μεγαλύτερη επιρροή σε σχεδιαστικό επίπεδο και πώς αυτό ερμηνεύεται;
11. Ποια διάσταση τελικά του σχεδιασμού της Villa Savoye είχε τη μεγαλύτερη απήχηση στους μεταγενέστερους αρχιτέκτονες και πώς αυτό ερμηνεύεται;

ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΗΣ VILLA SAVOYE

A. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις απο ιστορικούς που ανήκουν στο μοντέρνο παράδειγμα:

α. σε συγχρονία με τη γένεση και την εδραίωση του μοντέρνου κινήματος (1920-1940):

1. **Nikolaus Pevsner**³, *Pioneers of modern movement from William Morris to Walter Gropius*, Faber & Faber Λονδίνο 1936:

Ο Pevsner, ως ιστορικός της τέχνης, ακολουθεί τις αρχές της γερμανικής ιστορίας της τέχνης. Η ιστοριογραφική του προσέγγιση διαπνέεται από το πνεύμα του θετικισμού και την εξελικτική αντίληψη της ιστορίας. Ο Pevsner συντάσσεται με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Στόχος του είναι μέσα από τον ιστορικό του λόγο να το καταξιώσει και να προτρέψει τους αρχιτέκτονες σε ενεργή συμμετοχή για την περαιτέρω διάδοσή του.

Το μοντέρνο κίνημα παρουσιάζεται μέσα από τα πρότυπα κτίρια του, ως τεκμήρια ενός παγκοσμίου αποδεκτού στυλ, το οποίο αποτελεί τη φυσική έκφραση της εποχής της μηχανής. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει αναφορά στη Villa Savoye. Για τον Pevsner ο Walter Gropius θεωρείται ο κύριος εκπρόσωπος του μοντέρνου κινήματος, ενώ για τον Le Corbusier δεν γίνεται σημαντικός λόγος και μάλιστα αφήνονται ειρωνικές αιχμές για το έργο του⁴. Επίσης εκείνη την περίοδο, οι Γερμανοί ιστορικοί τείνουν να εμφανίζουν εθνικιστικές τάσεις και μέσα από το λόγο τους επιδιώκουν να υπερασπιστούν εθνικούς στόχους, πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς⁵. Ίσως αυτό αποτελεί μια λογική εξήγηση για το ότι ο Pevsner, ως γερμανός ιστορικός, δεν παρουσιάζει το έργο του Γάλλου Le Corbusier και δίνει έμφαση στο έργο των Γερμανών εκπροσώπων του μοντέρνου κινήματος (πχ. Walter Gropius).

Για τον Pevsner λοιπόν η Villa Savoye δεν κρίνεται άξια αναφοράς, είναι **ανύπαρκτη**.

³ Ο Nikolaus Pevsner (1902-1983) είναι ιστορικός της τέχνης, Γερμανός με εβραϊκή καταγωγή. Εξαιτίας της εβραϊκής καταγωγής του το 1933 αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη θέση του στο πανεπιστήμιο του Göttingen στην Γερμανία και να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αγγλία. Το έργο *Pioneers of modern movement from William Morris to Walter Gropius* γράφεται όταν ο Pevsner βρίσκεται ακόμη στη Γερμανία. Δημοσιεύεται στο Λονδίνο το 1936.

http://en.Wikipedia.org/wiki/Nikolaus_Pevsner, ημερ. πρόσβ.: 02/10/09

⁴ Παναγιώτης Τουρνικιώτης, *ό. π.*, σελ. 34

⁵ Γκεοργκ Ίγκερς, *Η ιστοριογραφία στον 20^ο αιώνα, Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 1999, σελ. 55

β. σε συγχρονία με την εγκαθίδρυση και τη διάδοση του μοντέρνου κινήματος (1940-1960):

1. **Siegfried Giedion**⁶, *Space, Time and Architecture, the Growth of a New Tradition*, Cambridge, Mass., Harvard Un. Press 1941

Ο Giedion είναι ιστορικός της τέχνης. Συγκλίνει προς την **ορθολογική προσέγγιση της ιστορίας** και εστιάζει στην αναγνώριση της πηγής των πραγμάτων. Στο *Space, Time and Architecture* διεξάγει με πνεύμα διεπιστημονικότητας μια συνολική θεώρηση της τέχνης, της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας από την Αναγέννηση μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα διαπιστώνοντας μέσα από συνάφειες διαφορετικών πεδίων μια αδιάλειπτη συνέχεια στην εξέλιξή τους. Ο Giedion όντας στρατευμένος στο μοντέρνο κίνημα, επιχειρεί να το νομιμοποιήσει, αναζητώντας τις ρίζες του στο παρελθόν. Παρουσιάζει τα πρότυπα έργα του, δίνοντας έμφαση στη σύλληψη του χώρου και αναγνωρίζοντας σε αυτά ενοποιητικά στοιχεία με ιδέες και αρχές του παρελθόντος.

Σε αυτό το πλαίσιο ο Giedion, στο κεφάλαιο « Le Corbusier and the means of architecture expression» ξεκινά με τα παιδικά χρόνια του Le Corbusier, την καταγωγή του, τους πρώτους του δασκάλους που του ενέπνευσαν την αγάπη για τη τέχνη και το ταξίδι του στις χώρες της Μεσογείου, το *le voyage utile* όπως το ονομάζει ο ίδιος. Ο Giedion μέσα από αυτές τις αναφορές επιδιώκει να σκιαγραφήσει τα γεγονότα που διαμόρφωσαν τη προσωπικότητα του Le Corbusier ως καλλιτέχνη και αρχιτέκτονα και καθόρισαν τη μετέπειτα του πορεία – αναζητά την πηγή των πραγμάτων. Ψάχνει όλα εκείνα που επηρέασαν το Le Corbusier και διαμόρφωσαν τη φυσιογνωμία του ως αρχιτέκτονα από το επάγγελμα του πατέρα του μέχρι την ενασχόληση του με τη μοντέρνα ζωγραφική. Για το Giedion τίποτα δεν γεννιέται ξαφνικά, δεν υπάρχει από μόνο του, όλα υπακούν σε μια συνέχεια.

Προχωράει αναλύοντας τις αρχές που καθόρισαν το έργο του Le Corbusier, τα 5 σημεία της αρχιτεκτονικής: *pilotis* (ως κενός χώρος), κήπος στην

⁶ Ο Siegfried Giedion (1888-1968) είναι Ελβετός. Σπουδάζει αρχικά μηχανικός στη Βιέννη κι έπειτα ιστορία της τέχνης στο Μόναχο, όπου έγινε διδάκτωρ το 1922. Οι επαφές του με το Bauhaus και τον Le Corbusier το 1925, τον στρέφουν στη μοντέρνα αρχιτεκτονική. Από το 1928 και μέχρι την κατάργησή τους, το 1956 διατελεί γραμματέας των CIAM (Διεθνών Συνεδρίων Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής). Με προτροπή του Walter Gropius δίνει μια σειρά διαλέξεων στο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ (1938-1939). Το *Space, Time and Architecture* είναι το αποτέλεσμα των διαλέξεων αυτών.

Kruft, Hanno – Walter, *A History of Architectural Theory from Vitruvius to the Present*, (μετ. R.Taylor – E. Callander), Zwemmer - Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη 1994 *Αρχιτεκτονική Θεωρία από την Αναγέννηση μέχρι Σήμερα*, Μτφρ. Πέτρος Μαρτινίδης, Εκδ. Taschen, σελ 752.

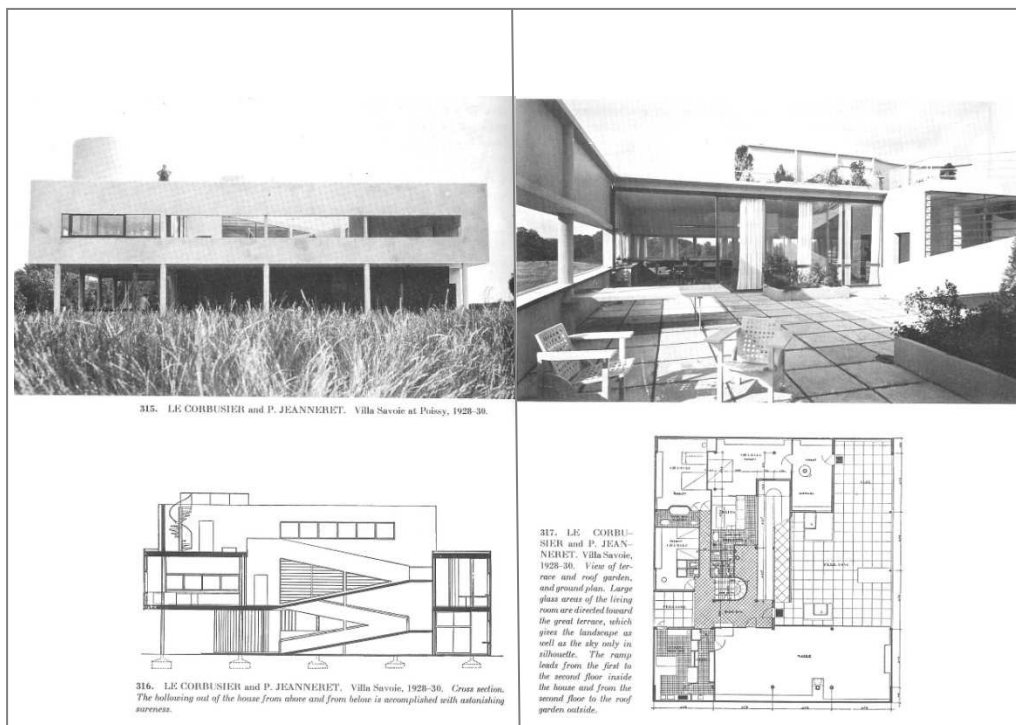
οροφή, ελεύθερη κάτοψη, ελεύθερη όψη, επίμηκες παράθυρο και τη χρήση σκελετού από οπλισμένο σκυρόδεμα) και καταλήγει στη Villa Savoye, ως η πρώτη ξεκάθαρη υλοποίηση όλων όσων έχουν προηγουμένως αναφερθεί. Η παρουσίαση των 5 σημείων της αρχιτεκτονικής γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε σαν αρχές να μην φαίνονται ότι προέκυψαν ξαφνικά μέσα από την ιδιοφυΐα του Le Corbusier, αλλά ότι ήταν έκφραση παλιότερων αναζητήσεων και πειραματισμών που είχαν ξεκινήσει ήδη από τον 19^ο αιώνα. Αυτή η προσέγγιση δηλώνει την αδιάλειπτη συνέχεια που παρατηρεί ο Giedion στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής. Η Villa Savoye αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των πρότυπων κτιρίων που εγκαθίδρυσαν το μοντέρνο κίνημα και γι' αυτό η εξέτασή της λαμβάνει σημαντικό χώρο στο βιβλίο.

Κατά το Giedion, η Villa Savoye είναι ένας κύβος ανυψωμένος σε υποστυλώματα και σκαμμένος στη νοτιοδυτική πλευρά του ώστε το φώς του ήλιου να εισέρχεται στο εσωτερικό. Η εν λόγω κατοικία χαρακτηρίζεται ως μια πνευματική κατασκευή, που είχε σκοπό να πετύχει την αλληλοδιείσδυση εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, εγχείρημα που είχε ήδη ξεκινήσει από τον Borromini.

Η διερεύνηση της σχέσης της με τη φύση και το τοπίο, εκφρασμένη με την απομάκρυνση από το έδαφος και την επιλεκτική παρουσίαση του τοπίου στο εσωτερικό, αναφέρεται ως αίτημα του ίδιου του ιδιοκτήτη: η επιθυμία να ζει με τη φύση, αλλά όχι μέσα σε αυτήν. Οι συνθήκες υγιεινής (επαρκής ηλιασμός και αερισμός) και η απόλυτη ελευθερία κινήσεων μέσα στους χώρους κατοίκησης αποτέλεσαν τις πρωταρχικές ανάγκες της ανθρώπινης ύπαρξης και εκφράστηκαν μέσα στο κτίριο. Τέλος, η διάσταση του χρόνου στο σχεδιασμό της Villa Savoye την εντάσσει ως μια κατασκευή στο χωροχρόνο, που δεν μπορεί να κατανοηθεί ιδωμένη από ένα σημείο μόνο, αλλά γίνεται αντιληπτή καθώς ο παρατηρητής κινείται μέσα σε αυτήν (promenade architectural⁷).

Για πρώτη φορά η Villa Savoye παρουσιάζεται από έναν ιστορικό τον Giedion, **ως πνευματική κατασκευή**. Δίνεται δηλαδή έμφαση στις ιδέες που υποστηρίζουν το αρχιτεκτόνημα.

⁷ Η promenade architectural είναι η αρχιτεκτονική περιπλάνηση μέσα στο κτίριο που προσφέρει μια σειρά από διαφορετικές και αναπάντεχες θέες.
Guiton Jacques (edit.), *The ideas of Le Corbusier on architecture and urban planning*, Translation by Margaret Guiton, George Braziller, New York 1999, σελ.38

2

H Villa Savoye στο S. Giedion.

Space, Time and Architecture, the Growth of a New Tradition, Cambridge, Mass., Harvard Un. Press 1941, σελ.526-527

2. Henry-Russell Hitchcock⁸, *Architecture: nineteenth and twentieth century*, Penguin Books, Harnondsworth 1958:

Ο αμερικανός ιστορικός της αρχιτεκτονικής Hitchcock ακολουθώντας την **αντικειμενική προσέγγιση της ιστορίας**, επιδιώκει, μέσα από την αφήγησή του στο *Architecture: nineteenth and twentieth century*, να δώσει στον αναγνώστη μια εικόνα της αρχιτεκτονικής πραγματικότητας του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Δεν τον απασχολεί τόσο η αναζήτηση της εξήγησης για την γενεαλογία της, σε αντίθεση με τον Giedion. Υπάρχει σχέση αιτίου- αιτιατού. Για το Hitchcock φαίνεται ότι μεγαλύτερη σημασία έχει το αποτέλεσμα από το αίτιο που το δημιουργεί. Το αποτέλεσμα προσεγγίζεται ως αντικείμενο με αισθητικές αρετές. Για αυτό και η Villa Savoye παρουσιάζεται ως μια επιτυχημένη εικόνα νεωτερισμού στον εκβιομηχανιζόμενο κόσμο του 20^{ου} αιώνα. Η προσέγγιση του Hitchcock, παρά την εμμονή της στο αισθητικό αποτέλεσμα, διακρίνεται

⁸ Ο H.R. Hitchcock (1903- 1987) είναι αμερικανός ιστορικός της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Διετέλεσε καθηγητής στο Smith College (1949-1955) και στο New York University ο 1968. Είναι ευρέως γνωστός για το συγγραφικό του έργο για τη μοντέρνα αρχιτεκτονική.

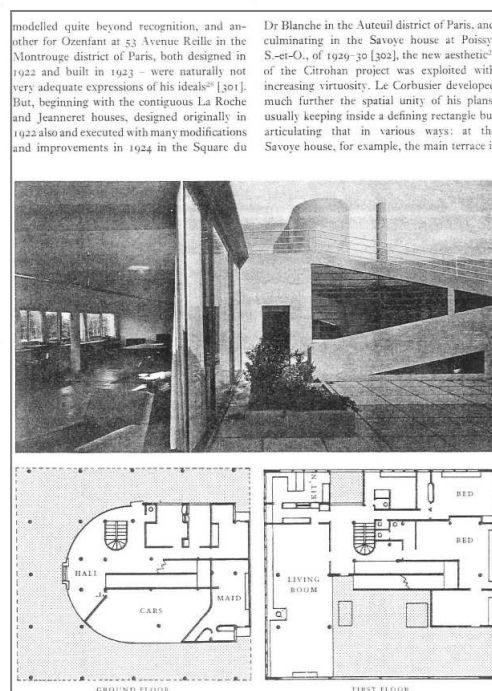
<http://en.Wikipedia.org/wiki/Henry-Russell-Hitchcock> , ημερ.πρόσβ. 29/09/09.

και από διδακτικό χαρακτήρα⁹, προτείνοντας ουσιαστικά το τι πρέπει να γίνει στην αρχιτεκτονική του άμεσου μέλλοντος.

Ο Hitchcock τάσσεται υπέρ του παρόντος, του μοντέρνου κινήματος, χωρίς να αμφισβητεί τη σταδιακή γένεση του από τις αρχές του παρελθόντος, αρνούμενος όμως μορφολογικάπισωγυρίσματα, τους αναβιωτές των στυλ. Στην παρουσίαση των αρχιτεκτονικών έργων του μοντέρνου κινήματος, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιτεχνική τους απόδοση. Σε αυτό το πλαίσιο, η Villa Savoye παρουσιάζεται ως ένα μοναδικό έργο που εκμεταλλεύτηκε με δεξιοτεχνία τη νέα αισθητική που πρότεινε το Citrohan House. Ένα ορθογώνιο, ανυψωμένο που φέρει έναν κήπο στο εσωτερικό του.

Η χρήση διαφορετικών χρωμάτων και καμπύλων στοιχείων στη Villa Savoye υποδηλώνουν τη σύνδεσή της με τις εικαστικές τέχνες και συγκεκριμένα με το κίνημα του Πουρισμού των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Η προτρεπτική προσέγγιση του Hitchcock αναφέρει τη Villa Savoye **ως αντικείμενο τέχνης** και τη συνδέει με τις εικαστικές τέχνες. Για πρώτη φορά η Villa Savoye παρουσιάζεται **ως παράδειγμα**.

3

Η Villa Savoye στο H.R.Hitchcock.

Architecture: nineteenth and twentieth century, Penguin Books, Harnondsworth 1958, σελ 497

⁹ Παναγιώτης Τουρνικιώτης, *ό.π.*, σελ. 135

3. σε συγχρονία με την αμφισβήτηση του μοντέρνου κινήματος (1960-1980)

1. **Leonardo Benevolo**¹⁰, *Storia dell' architettura moderna*, Μπάρι: Laterza, 1960, αγγλική μτφρ. *History of Modern Architecture*, Routledge & Kegan Paul, Cambridge, Mass., MIT Press 1971:

Ο Ιταλός ιστορικός της αρχιτεκτονικής Benevolo είναι εκφραστής της **μαρξιστικής προσέγγισης της ιστορίας**¹¹. Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές και οικονομικές δυνάμεις διαμορφώνουν τις ιδέες, δηλαδή την τέχνη και την επιστήμη και συνεπώς την αρχιτεκτονική. Για αυτό και η κατανόηση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής προϋποθέτει την κατανόηση της μοντέρνας κοινωνίας.

Μέσα από το λόγο του μοιάζει να σέβεται το παρελθόν και την έκφραση του στην αρχιτεκτονική, αλλά επιχειρεί να αποδείξει ότι για τα νέα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα δεν είναι πλέον κατάλληλο. Ανατρέχει σε αυτό μόνο για να εντοπίσει τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αιτίες που γέννησαν το μοντέρνο κίνημα. Η αρχιτεκτονική για τον Benevolo είναι σύνθεση ορατών και αόρατων στοιχείων. Δεν είναι δηλαδή μόνο μια μορφή, αλλά περισσότερο ένα κοινωνικό πρόγραμμα, ένα εγχείρημα για υλοποίηση των κοινωνικών επιθυμιών. Έτσι κατά την αφήγησή του δεν εστιάζει μόνο στη μορφή του κτιρίου, αλλά και στον τρόπο ζωής που εκφράζεται μέσα από αυτό το χώρο κατοίκησης.

Σε αυτό το πλαίσιο η Villa Savoye παρουσιάζεται **ως ένα από τα εξέχοντα αρχιτεκτονικά έργα που κτίστηκαν την περίοδο 1929-1931** και αποτέλεσαν σημεία αναφοράς για τις μετέπειτα συζητήσεις υπέρ ή κατά του μοντέρνου κινήματος. Αποτελεί περισσότερο αναπαράσταση μιας αφηρημένης ιδέας όπως η Rotonda του Palladio, παρά

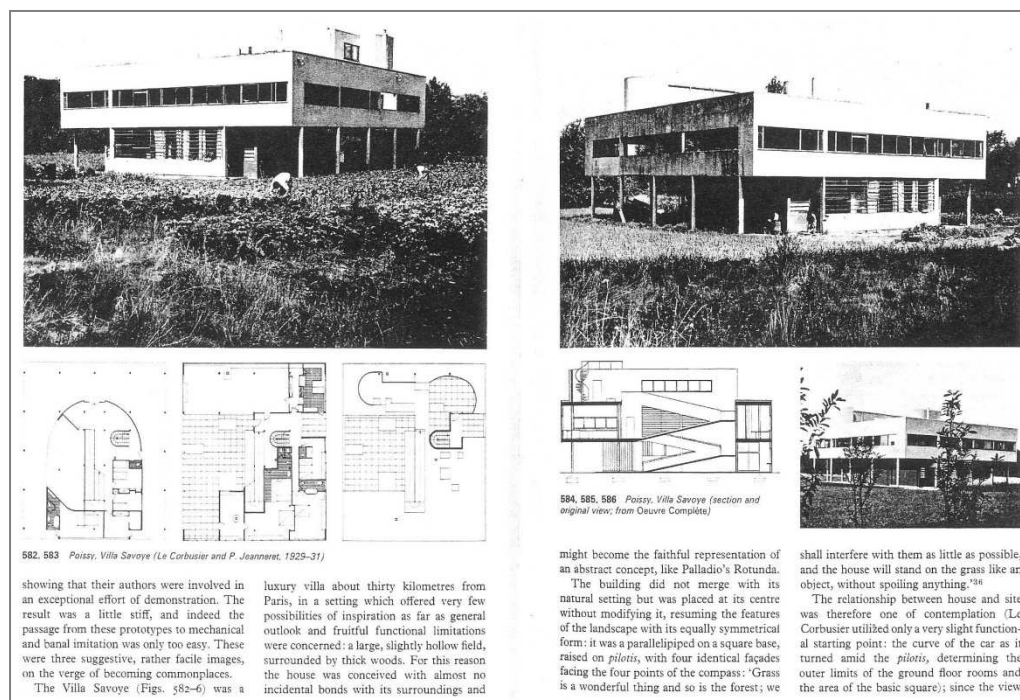
¹⁰ Ο Leonardo Benevolo (1923-) είναι Ιταλός αρχιτέκτονας και ιστορικός της αρχιτεκτονικής. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης (1946). Δίδαξε ιστορία της αρχιτεκτονικής σε πολλά πανεπιστήμια στην Ιταλία. Ασχολήθηκε κυρίως με την έρευνα της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Το γραπτό του έργο διαδόθηκε και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες με αποτέλεσμα να αποκτήσει διεθνή φήμη. Σήμερα θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους ιστορικούς της αρχιτεκτονικής που είναι εν ζωή. <http://it.wikipedia.org/wiki/Leonardo-Benevolo>, ημερ. πρόσβ. 02/10/09

¹¹ Σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία τα υλικά στοιχεία δηλαδή το σύνολο των κοινωνικών -οικονομικών συνθηκών είναι αυτά που διαμορφώνουν την ιδεολογία, το σύνολο των πνευματικών εννοιών. Η κοινωνία εμφανίζεται διαιρεμένη σε τάξεις - των οποίων τα συμφέροντα αντικρούονται διαρκώς - οικονομική ανισότητα. Στόχος κάθε τάξης είναι ο έλεγχος των μέσων παραγωγής. Η τάξη που κατορθώνει αυτό είναι εκείνη που κυριαρχεί, που διαθέτει τις παραγωγικές δυνάμεις και που τελικά διαμορφώνει την ιδεολογία, την ηθική, το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας. Με τον όρο μαρξιστική προσέγγιση της ιστορίας εννοούμε την πεποίθηση ότι οι κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες είναι αυτές που γεννούν τις ιδέες. Οι ιδέες δεν προϋπάρχουν.

Βίκτορ Αλεξιεβίτς Βαζιούλιν, *Η λογική της ιστορίας, Ζητήματα Θεωρίας και Μεθοδολογίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004

υλοποίηση ενός κοινωνικού προγράμματος. Μια ιδεατή κατοικία σε μια ιδεατή περιοχή. Ο Benevolo εκφράζει σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με τον οραματισμό του Le Corbusier για την επίλυση του ζητήματος της κοινωνικής κατοικίας μέσω της εφαρμογής των αρχών της Villa Savoye και τη θεώρησή της ως πρότυπο για μαζική παραγωγή σε ένα οικιστικό συγκρότημα στο Μπουένος Άιρες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Benevolo δεν επιλέγει να δείξει το κτίριο μέσα από φωτογραφίες που το αναπαριστούν σε τέλεια κατάσταση, με επιτηδευμένη απουσία κάθε ανθρώπινης παρουσίας, αλλά μέσα από φωτογραφίες σύγχρονες και ζωντανές που δείχνουν το κτίριο εγκαταλειμμένο και υποβαθμισμένο (εικ. 4).

Ο Benevolo λοιπόν παρουσιάζει τη Villa Savoye **ως μια ιδέα με αμφισβητούμενη την κοινωνική της διάσταση.**

Η Villa Savoye στο L. Benevolo.

History of Modern Architecture. Routledge & Kegan Paul, Cambridge, Mass., MIT Press 1971, σελ 500-501

2. **Reyner Banham**¹², *The theory and design in the first machine age*, Architectural Press Λονδίνο, Praeger Νέα Υόρκη, 1960:

Με το *The theory and design in the first machine age*, ο άγγλος ιστορικός και κριτικός της αρχιτεκτονικής Banham, ανοίγει τη δεκαετία του '60, μια εποχή προβληματισμών, κριτικών αναλύσεων και αμφισβητήσεων του μοντέρνου κινήματος. Στόχος του, όπως αναφέρει ο ίδιος στην εισαγωγή, να εξετάσει το τι πραγματικά συνέβη με την μοντέρνα αρχιτεκτονική, τι πήγε καλά και τι όχι (**κριτική προσέγγιση**). Μέσα από την αφήγησή του διαφαίνεται η πίστη του ότι το μοντέρνο κίνημα απέτυχε να εκφράσει τελικά την πρώτη εποχή της μηχανής. Έτσι προβλέπει μια δεύτερη εποχή της μηχανής, της οποίας ουσιαστικά αναζητά την αρχιτεκτονική.

Σε αυτό το πλαίσιο η Villa Savoye παρουσιάζεται ως ένα από τα λίγα έργα που εξέφρασαν το πνεύμα της πρώτης εποχής της μηχανής. Ο νέος τρόπος ζωής που πρότεινε το εν λόγω έργο ανταποκρινόταν στις ανάγκες του ανθρώπου που δημιούργησε η πρώτη εποχή της μηχανής.

Στην παρουσίαση της Villa Savoye, ο άγγλος ιστορικός δίνει έμφαση στη περιγραφή των συσχετισμών και των συμβολισμών που αυτή φέρει. Είναι ένα έργο πλούσιο στις φανταστικές εμμονές των αρχών του 20^{ου} αιώνα και αποτελεί περισσότερο μια ιδέα. Ως πιο σημαντικό στοιχείο στο σχεδιασμό της αναφέρει το χειρισμό των κινήσεων μέσω της ράμπας που διατρέχει το κτίριο. Η ράμπα σχεδιάστηκε ως η περιπλάνηση – αυτό που ο Le Corbusier ονομάζει *promenade architectural*- στο κτίριο. Ως προς τη λογική του σχεδιασμού ο Banham διαπιστώνει συγγένειες με τη Maison Garches¹³ και το κίνημα του πουρισμού.

Η Villa Savoye λοιπόν για τον Banham είναι **η έκφραση του νέου τρόπου ζωής της νεωτερικότητας.**

¹² Ο Reyner Banham (1922-1988) είναι άγγλος ιστορικός και κριτικός της αρχιτεκτονικής. Γεννήθηκε και έζησε στο Λονδίνο και από το 1970 έως στο τέλος της ζωής του στις ΗΠΑ. Υπήρξε μαθητής του Anthony Blunt στο Courtauld Institute of Arts και του Pevsner και του Giedion. Ως καθηγητής δίδαξε στο University of London, στο State University of New York (SUNY) και το 1980 στο University of California.

http://en.wikipedia.org/wiki/Reyner_Banham, ημερ. πρόσβ. 06/09/09.

¹³ Πρόκειται για τη Villa Stein –de Monzie στην Garches στη Γαλλία, που σχεδίασε ο Le Corbusier μαζί με το Jeanneret το 1927.

3. **Peter Collins**¹⁴, *Changing Ideals in Modern Architecture 1750-1950*, McGill- Queen's Un. Press, Montreal & Kingston, London, Ithaca, 1965

Ο άγγλος ιστορικός της αρχιτεκτονικής Collins δίνει έμφαση στη σχέση των ιδεών με τις μορφές (**φιλοσοφική προσέγγιση**). Ο ιστορικός λόγος του για τη μοντέρνα αρχιτεκτονική συγκροτείται μέσα από τις φιλοσοφικές και πολιτισμικές αλλαγές που χαρακτηρίζουν τη νέα εποχή και όχι μέσα από τους τεχνικούς και υλικούς νεωτερισμούς. Δεν περιγράφει δηλαδή τα κτίρια του μοντέρνου κινήματος, αλλά εμμένει στις ιδέες που τα υποστηρίζουν, ως έκφραση του γενικότερου ιδεολογικού πλαισίου της μοντέρνας κοινωνίας.

Σε αυτό το πλαίσιο η αναφορά στη Villa Savoye γίνεται σε σχέση με τη θεωρία του χωροχρόνου του Einstein, η οποία κατά τον Collins αποτελεί φιλοσοφικό υπόβαθρο της Villa Savoye. Ο Collins αναφέρει ότι ο Giedion ήταν ο πρώτος ιστορικός που συσχέτισε τη θεωρία του χωροχρόνου με την αρχιτεκτονική. Κατά τον Giedion, η 4^η διάσταση δεν είναι ορατή, αλλά συμβάλλει στον τρόπο με τον οποίο ο χρήστης βιώνει το χώρο. Το στοιχείο της 4^{ης} διάστασης αποδίδεται στο κτίριο μέσω της κίνησης του χρήστη. Ο Collins συγκρίνει την προσέγγιση της Villa Savoye του Giedion με διατυπώσεις του Le Corbusier περί χωροχρόνου και παρατηρεί όμοια ερμηνεία ως προς την κατανόηση της 4^{ης} διάστασης. Δεν θα μπορούσαν όμως ιστορικός και δημιουργός ως προς την αναζήτηση των ριζών της: ο Giedion εντοπίζει τις ρίζες της στους κανόνες της μπαρόκ αρχιτεκτονικής και στους πειραματισμούς του Borromini, ενώ ο Le Corbusier στην Αραβική αρχιτεκτονική.

Επομένως για τον Collins η Villa Savoye είναι μια **κατασκευή στο χωρόχρονο, δηλαδή έκφραση ευρύτερων αναζητήσεων.**

¹⁴ Ο Peter Collins (1920-1981) είναι Βρετανός αρχιτέκτονας και ιστορικός της αρχιτεκτονικής. Το 1955 διδάσκει αρχιτεκτονική ιστορία στο Yale University και από το 1965 έως το θάνατό του στο Mc GILL University's School of Architecture στο Μόντρεαλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Collins_ημερ.πρόσβ.06/09/09.

4. **Manfredo Tafuri¹⁵, Francesco Dal Co¹⁶**, Manfredo Tafuri & *Francesco Dal Co*, *Architettura Contemporanea* Μιλάνο: Electa, 1976, αγγλική μτφρ. : *Modern Architecture*, Faber & Faber/ Electa, London 1986

Οι ιταλοί ιστορικοί της αρχιτεκτονικής Tafuri και Dal Co ακολουθούν όπως και ο Benevolo, τη **μαρξιστική εκδοχή στην προσέγγιση της ιστορίας¹⁷**. Μέσα από τον ιστορικό λόγο τους διαφαίνεται η αβεβαιότητα, η αμφισβήτηση και ο προβληματισμός που κυριαρχούν στη σκέψη τη δεκαετία του '70. Η κρίση της κοινωνίας εκείνης της περιόδου, για τους Tafuri και Dal Co αντικατοπτρίζεται στην αρχιτεκτονική. Με τα μέσα του ιστορικού της αρχιτεκτονικής, εν προκειμένω ασκώντας κριτική στην ιδεολογία του μοντέρνου κινήματος επιδιώκουν να προετοιμάσουν το δρόμο για την ριζική αλλαγή της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η μοντέρνα αρχιτεκτονική παρουσιάζεται ως φυσική συνέπεια της αλλαγής της κοινωνίας. Δεν αναλύουν συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά παραδείγματα και απέχουν από κάθε μορφολογική και κατασκευαστική περιγραφή κτιρίων. Αναφέρονται περισσότερο στην προσέγγιση και στους στόχους των αρχιτεκτόνων και προσπαθούν να συλλάβουν την ιδεολογική θέση που εκφέρουν- ασκώντας κριτική σε αυτές. Για τους Tafuri και Dal Co η αρχιτεκτονική είναι η έκφραση των δομών της κοινωνίας στον χώρο.

Σε αυτό το πλαίσιο η Villa Savoye παρουσιάζεται ως μια λευκή κατασκευή γεμάτη οριζόντια συνεχή παράθυρα που στέκει πάνω από το έδαφος στηριζόμενη πάνω σε λεπτά υποστυλώματα. Ένα τέλειο έργο γλυπτικής που στέκει στο φυσικό περιβάλλον χωρίς να αλληλεπιδρά μαζί του. Σύμφωνα με την προσέγγιση των Tafuri και Dal Co, η αισθητική

¹⁵ Ο Manfredo Tafuri (1934-1994) είναι ιταλός αρχιτέκτονας, ιστορικός της τέχνης και ένας από τους πιο σημαντικούς ιστορικούς της αρχιτεκτονικής τα τελευταία πενήντα χρόνια. Διετέλεσε καθηγητής της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο UIAV, πανεπιστήμιο της Βενετίας. http://en.wikipedia.org/wiki/Manfredo_Tafuri, ημερ. πρόσβ. 06/09/09.

¹⁶ Ο Francesco Dal Co (1945-) είναι ιταλός ιστορικός της αρχιτεκτονικής. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο UIAV, Πανεπιστήμιο της Βενετίας το 1970. Είναι καθηγητής της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο ίδιο Πανεπιστήμιο από το 1981. Επίσης δίδαξε ιστορία από το 1981-1999 στο Yale University. Ήταν επικεφαλής της Βενετίας από το 1988 έως το 1991 της Biennale της Βενετίας και από το 1996 εκδίδει το αρχιτεκτονικό περιοδικό «Casabella». http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Dal_Co, ημερ. πρόσβ. 06/09/09.

¹⁷ Εκφράζουν την πεποίθηση ότι μέσα από τον κοινωνικό αγώνα επιβάλλεται κάθε φορά μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, η οποία αποκτά μια δική της ιδεολογία. Η αρχιτεκτονική εκφράζει την ιδεολογία αυτή και έτσι λειτουργεί σαν μέσο για την ισχυροποίηση της κυριαρχίας αυτής της ομάδας στην κοινωνία. Για τον Tafuri η ιστορία της αρχιτεκτονικής δεν ακολουθεί μια γραμμική πορεία, κατά την οποία το ένα στυλ διαδέχεται το άλλο. Πρόκειται περισσότερο για ένα δυναμικό πεδίο, έναν αγώνα, όπου το ένα κίνημα επιθυμεί μέσω των εκπροσώπων του να επιβληθεί στο άλλο. http://en.wikipedia.org/wiki/Manfredo_Tafuri, ημερ. πρόσβ. 06/09/09.

διάσταση του σχεδιασμού της Villa Savoye και η σχέση που αναπτύσσει με το φυσικό περιβάλλον, την καθιστούν περισσότερο ένα αντικείμενο τέχνης, όπως και για τον Hitchcock, και λιγότερο ένα χώρο κατοίκησης.

Επομένως η Villa Savoye για τους Tafuri και Dal Co είναι ένα **αντικείμενο τέχνης με αμφισβητούμενη την κοινωνική της διάσταση.**

B. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις από ιστορικούς που ανήκουν στο μεταμοντέρνο παράδειγμα:

1. **Kenneth Frampton**¹⁸, *Modern Architecture, A critical History*, T&H Ltd, London, 1981, ελλ. έκδ. *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και κριτική*, εκδ. Θεμέλιο, β' έκδ., Αθήνα 1999

Ο βρετανός ιστορικός και κριτικός της αρχιτεκτονικής Frampton συγκλίνει προς τη μαρξιστική ερμηνεία της ιστορίας. Εστιάζει στην κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής και επιχειρεί να παρουσιάσει τους πολιτιστικούς, εδαφικούς και τεχνικούς μετασχηματισμούς του 20^{ου} αιώνα από τους οποίους θεωρεί ότι προέκυψε η μοντέρνα αρχιτεκτονική.

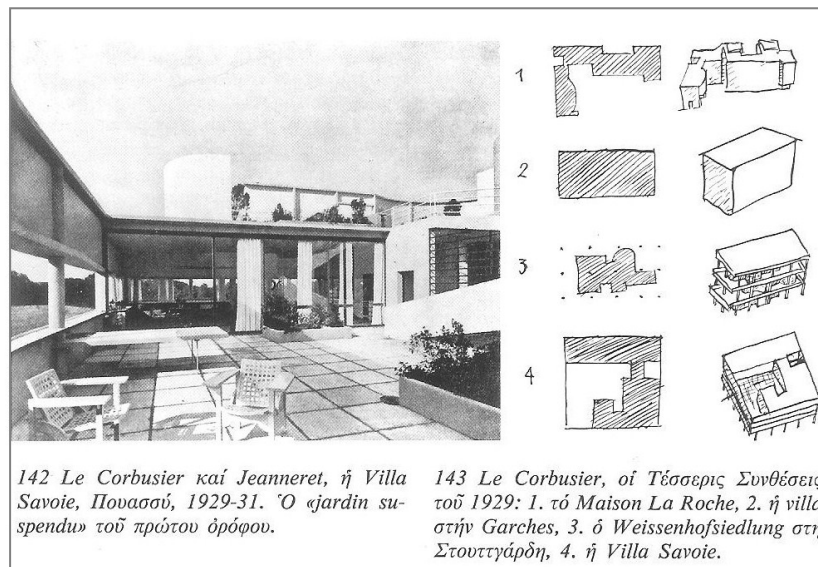
Η ιστορία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής για τον Frampton δεν είναι μόνο το κτισμένο έργο εκείνης της περιόδου αλλά και οι ιδέες, οι προθέσεις και οι θεωρητικές κατασκευές των εκπρόσωπων της, ιδωμένες με **κριτική διάθεση.**

Ο Frampton σέβεται το παρελθόν και αναγνωρίζει τη συμβολή του στη γένεση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Η μοντέρνα αρχιτεκτονική βασίστηκε στις αρχές του παρελθόντος ανταποκρινόμενες στα κοινωνικά, οικονομικά και ιδεολογικά αιτήματα του 20^{ου} αιώνα. Για αυτό και η Villa Savoye συσχετίζεται και ερμηνεύεται μέσω της αναγωγής της στο παρελθόν. Όπως και ο Benevolo, διατυπώνει ομοιότητες με τη βίλλα Rotonda του Palladio: η σχεδόν τετράγωνη κάτοψη της Villa Savoye με το ελλειπτικό σχήμα του ισογείου και τη συμμετρική ως προς τον άξονα

¹⁸ Ο Kenneth Frampton (1930) είναι Βρετανός αρχιτέκτονας, ιστορικός και κριτικός της αρχιτεκτονικής. Σπούδασε αρχιτεκτονική στην Architectural Association του Λονδίνου. Είναι καθηγητής στο μεταπτυχιακό τμήμα της σχολής Αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας του πανεπιστημίου Columbia της Νέας Υόρκης. Παράλληλα είναι επισκέπτης καθηγητής στη σχολή Περιβαλλοντολογικού Σχεδιασμού του Royal College of Art του Λονδίνου. Είναι συγγραφέας πολλών άρθρων για την ιστορία του μοντέρνου κινήματος.

ράμπα είναι δυνατόν να ερμηνευθεί σαν μια πολύπλοκη μεταφορά της συμμετρικής ως προς τους δυο άξονες κάτοψης της Rotonda. Αυτό όμως φαίνεται, σύμφωνα με τον Frampton, να είναι το μόνο κοινό τους σημείο, αφού ο Palladio επιμένει στη συμμετρία ενώ ο Le Corbusier χρησιμοποιεί και προβάλλει την ασυμμετρία και την περιστροφή.

Επίσης η Villa Savoye κατά το Frampton, παρουσιάζει έντονη σχέση με τον κλασικισμό, αλλά φέρει και συγγένειες με τη Maison La Roche του Le Corbusier (η Villa Savoye είναι η περιβολή της Maison La Roche¹⁹ από ένα πρίσμα).

142 Le Corbusier και Jeanneret, ή Villa Savoye, Πουασσύ, 1929-31. «Ο «jardin suspendu» του πρώτου όρόφου.

143 Le Corbusier, οι Τέσσερις Συνθέσεις του 1929: 1. τό Maison La Roche, 2. ή villa στην Garches, 3. ό Weissenhofsiedlung στη Στουτγάρδη, 4. ή Villa Savoye.

5

Η Villa Savoye στον K. Frampton.

Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και κριτική, εκδ. Θεμέλιο, β' έκδ., Αθήνα 1999, σελ 147

Επομένως η Villa Savoye για το Frampton είναι **η νεωτερική ερμηνεία αρχών του παρελθόντος.**

2. **William Curtis**²⁰, *Modern architecture since 1900*, Phaidon, London 1982

¹⁹ Κατασκευάστηκε το 1923 στο Παρίσι, στη Γαλλία για τον Raoul La Roche και Albert Jeanneret. Jean – Louis Cohen, *Le Corbusier 1887- 196*, Taschen, Germany 2008

²⁰ Ο Williams Curtis (1948) είναι Βρετανός ιστορικός, κριτικός και θεωρητικός της αρχιτεκτονικής. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Courtauld Institute of Art, στο Λονδίνο και στο Harvard University. Έχει διδάξει ιστορία και θεωρία της αρχιτεκτονικής σε διάφορα πανεπιστήμια, στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και το Μεξικό. *Modern architecture since 1900*, Phaidon, Λονδίνο, 1982.

Ο βρετανός ιστορικός της αρχιτεκτονικής Curtis, κατ' αναλογία με τον Collins, επιδιώκει να παρουσιάσει το πνεύμα της εποχής του μοντέρνου κινήματος, δίνοντας έμφαση στη μορφή και στη δομή του αρχιτεκτονικού έργου αλλά και τις ιδέες που το υποστηρίζουν (**φιλοσοφική προσέγγιση**).

Η Villa Savoye παρουσιάζεται ως μορφή, ως δομή αλλά και ως ιδέα, φιλοσοφία σχεδιασμού. Ως προς τη μορφή της (αισθητική διάσταση) συγκλίνει με την προσέγγιση του Hitchcock: το λευκό ορθογώνιο κουτί με τα επιμήκη παράθυρα που ισορροπεί πάνω σε πιλοτή. Η απομάκρυνση από το έδαφος και η επιλεκτική παρουσίαση της θέας στο εσωτερικό αναφέρεται ως η σχέση που φέρει η κατοικία με το γύρω φυσικό περιβάλλον. Η υγιεινή, ο αερισμός και ο ηλιασμός αναφέρονται ως βασικά χαρακτηριστικά του κτιρίου, αποδίδοντας της εν δυνάμει κοινωνική διάσταση του κτιρίου και συνάδει με αντίστοιχη αναζήτηση του Benevolo. Γίνεται αναφορά, όπως και στην προσέγγιση του Banham, στην περίφημη περιπλάνηση στο εσωτερικό μέσω της ράμπας και τη στάση στους διάφορους χώρους (promenade architecturale). Επίσης ο Curtis, ακολουθώντας τις προσεγγίσεις του Giedion και του Collins, αναφέρει ότι η Villa Savoye αποτελεί μια κατασκευή στο χωροχρόνο. Τέλος συνεχίζει το παράδειγμα του Frampton και συσχετίζει την εν λόγω κατοικία με θέματα που είχαν απασχολήσει παλαιότερα τους αρχιτέκτονες και υποστηρίζει ότι αναπαριστά τη βασική ιδέα του κλασικού ναού με όρους της εποχής της μηχανής.

6

Η Villa Savoye στο W. Curtis.

Modern architecture since 1900, Phaidon, London 1982, σελ 2

Ουσιαστικά η προσέγγιση του Curtis μπορεί να θεωρηθεί **ως η σύνοψη των προσεγγίσεων όλων των προγενέστερων ιστορικών για το κτίριο**.

3. **David Watkin**²¹, *A History of Western Architecture*, New York, Thames & Hudson, 1986, ελληνική έκδ.: *Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής* Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005

Ο βρετανός ιστορικός της αρχιτεκτονικής Watkin μελετά την ιστορία της αρχιτεκτονικής σύμφωνα με τη χρονολογική της εξέλιξη, δίνοντας έμφαση στη συνέχειά της (**εγκυκλοπαιδική προσέγγιση**). Κατά το Watkin, η αρχιτεκτονική εκφράζεται μέσα από προγενέστερους ρυθμούς και στυλ. Έτσι ιστορία της αρχιτεκτονικής για το Watkin ταυτίζεται με την ιστορία των αναβιώσεων. Το παρελθόν δηλαδή συνυπάρχει με το παρόν και συχνά αποτελεί πεδίο έμπνευσής του²². Η νεωτερικότητα που παρουσιάζει το κτίριο έγκειται περισσότερο στην επανερμηνεία των αρχών που παρελθόντος που αυτό εμπεριέχει.

Σε αυτό το πλαίσιο ο Watkin αντιμετωπίζει τη Villa Savoye ως τύπο κατοικίας, που συγκροτείται από τα 5 σημεία της αρχιτεκτονικής του Le Corbusier. Ο Watkin δεν εντοπίζει στις αρχές αυτές ενοποιητικά στοιχεία με το παρελθόν. Γι' αυτό μοιάζει να αμφισβητεί και να ειρωνεύεται τη Villa Savoye. Το έργο αυτό αποτελεί ένα από τα πιο φιλόδοξα άβολα σπίτι βιτρίνας, αναφέρει χαρακτηριστικά. Για να ενισχύσει την άποψή του αυτή διερευνά την πρακτική εφαρμογή των αρχών της σε άλλο κτισμένο έργο και συγκεκριμένα στο εργατικό οικιστικό συγκρότημα του Πεσσάκ, στο Μπορντώ που ο Le Corbusier σχεδίασε για τον βιομήχανο Α. Φρούζες, στο οποίο οι κάτοικοι δεν φαίνεται να απολαμβάνουν τη διαμονή τους.

Για πρώτη φορά στην ιστορία του μοντέρνου κινήματος η Villa Savoye σχετίζεται με τις αναζητήσεις περί **τυπολογίας**, προσεγγίζεται **ως τύπος κατοικίας** και τελικά όμως απαξιώνεται.

²¹ Ο David Watkin (1941-) είναι Βρετανός ιστορικός της αρχιτεκτονικής. Είναι καθηγητής της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο Τμήμα Ιστορίας της Τέχνης στο Cambridge University. Έχει επίσης διδάξει στο Prince Wales's Institute of Architecture. Είναι επίτιμο μέλος του Royal Institute of British Architects. Η κύρια έρευνα του είναι πάνω στην κλασική αρχιτεκτονική και τις διάφορες εκφάνσεις της από τον 18^ο αιώνα έως σήμερα. [http://en.wikipedia.org/wiki/David_Watkin_\(historian\)](http://en.wikipedia.org/wiki/David_Watkin_(historian)) ημερ. πρόσβ. 04/10/09.

²² Αυτή η προσέγγιση αντικατοπτρίζει την αντίληψη που κυριαρχεί στο σχεδιασμό εκείνη την περίοδο (1980-1990) – μεταμοντέρνα κατάσταση (αναμείξεις στοιχείων του παρόντος με στοιχεία του παρελθόντος και παραπομπές από όλα τα αρχιτεκτονικά στυλ).

4. **Alan Colquhoun**²³, *Modern Architecture*, Oxford History of Art/ Oxford University Press, UK 1998

Για τον Colquhoun, η ιστορία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής ταυτίζεται με την ιστορία των μεγάλων δασκάλων του μοντέρνου κινήματος. Μέσα από την επανεξέταση του έργου των αρχιτεκτόνων που θεμελίωσαν το μοντέρνο κίνημα επιχειρείται μια αποτίμηση του, παρουσιάζοντας τις επιτυχίες και τις αποτυχίες του (**κριτική προσέγγιση**). Η αποτίμηση, σε σύγκλιση με τους μαρξιστές προγενέστερους ιστορικούς, γίνεται υπό το πρίσμα της ανταπόκρισης ή μη της μοντέρνας αρχιτεκτονική στις πολιτικές, τεχνολογικές και ιδεολογικές συνθήκες της εποχής εκείνης. Για τον Colquhoun το μοντέρνο κίνημα αποτελεί παρελθόν. Επιχειρεί να ερμηνεύσει τη γενεαλογία του μέσα από το έργο των εκπροσώπων του χωρίς τελικά να αποφεύγει την αποτίμηση της συμβολής του στην ιστορία των ρυθμών και των στυλ.

Έτσι, ο Colquhoun η Villa Savoye είναι ένα από τα πιο σουρεαλιστικά κτίρια του Le Corbusier και η περίπτωση της πιο λυρικής χρήσης της πιλοτής. Στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει τη γενεαλογία της Villa Savoye, ο Colquhoun εντοπίζει κλασικές αναφορές ως προς τις αναλογίες, όπως και ο Frampton και ο Curtis, και μεσαιωνικές ως προς τον κήπο στην οροφή.

Για τον Colquhoun η Villa Savoye γίνεται **αφορμή συσχετισμού με το παρελθόν μέσω της αναζήτησης των ριζών της.**

²³ Ο Alan Colquhoun είναι αρχιτέκτονας και επίτιμος καθηγητής της αρχιτεκτονικής στο Princeton University. Πέρα από το *Modern Architecture*, έχει γράψει και άλλα έργα για την αρχιτεκτονική όπως το *Modern Architecture and Historical Change* και *Modernity and Classical Tradition*.
<http://search.barnesandnoble.com/Modern-Architecture/Alan-Colquhoun>,
 ημερ. πρόσβ. 04/10/09.

Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ VILLA SAVOYE

Προσπαθώντας να κωδικοποιήσουμε τις παραπάνω αποκλίνοσες, αντιθετικές ή μερικώς συγκλίνουσες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις της Villa Savoye, καταλήγουμε στην εξαγωγή ενός γενικότερου συμπεράσματος για το πώς αυτή παρουσιάστηκε από τους ιστορικούς του 20^{ου} αιώνα.

α. ως ιδέα:

- ο S.Giedion ως πνευματική κατασκευή και ως κατασκευή στο χωροχρόνο,
- ο L.Benevolo ως αναπαράσταση μιας αφηρημένης ιδέας,
- ο R.Banham ως έκφραση του νέου τρόπου ζωής της νεωτερικότητας,
- ο P.Collins ως κατασκευή στο χωρόχρονο.

β. ως αισθητικό αποτέλεσμα:

Ο H.R.Hitchcock, ο R.Banham και οι M.Tafari – Fr.Dal Co ως αντικείμενο τέχνης και τη συνδέουν με τις εικαστικές τέχνες.

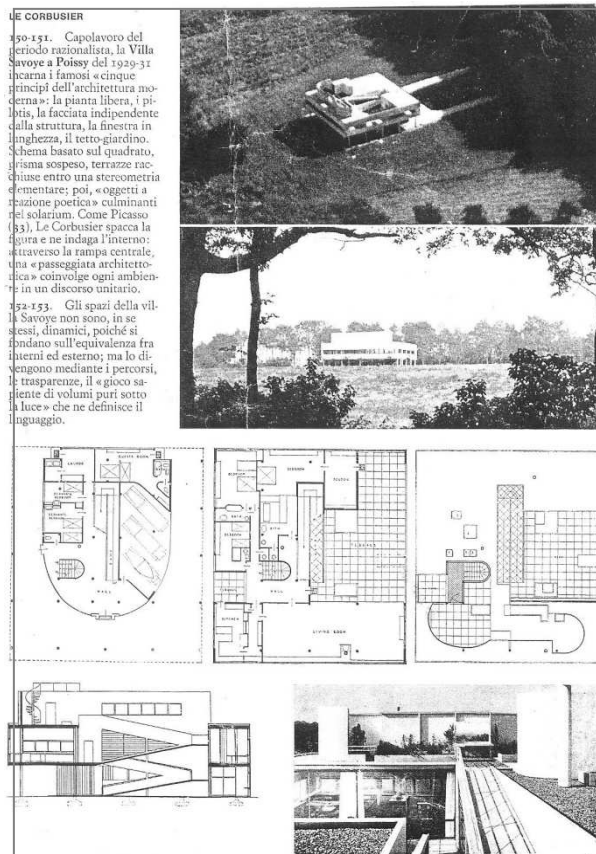
Ανατρέχοντας και σε άλλα θεωρητικά κείμενα για το μοντέρνο κίνημα, για την πληρέστερη διερεύνηση του θέματος, παρατηρείται επίσης η αισθητική διάσταση της Villa Savoye στο έργο του Bruno Zevi ²⁴, *Spazi dell' architettura moderna*²⁵ το 1973. Ο B.Zevi παρουσιάζει τη Villa Savoye ως μια καθαρή γεωμετρική μορφή, ένα πρίσμα που αιωρείται και παρομοιάζει το δημιουργό της με τον P.Picasso.

Τέλος ο W.Curtis τη συνδέει με το καλλιτεχνικό κίνημα του πουρισμού.

²⁴ Ο Bruno Zevi (1918- 2000) είναι Ιταλός αρχιτέκτονας και θεωρητικός της αρχιτεκτονικής. Σπουδάζει αρχιτεκτονική στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ την περίοδο που ήταν πρόεδρος ο Walter Gropius. Εκδίδει πολλά θεωρητικά έργα για την αρχιτεκτονική τα οποία μεταφράζονται σε πολλές γλώσσες ανάμεσα τους το Ιστορία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής το 1950 και Αρχιτεκτονική Ουσία το 1960. Διδάσκει ιστορία της Αρχιτεκτονικής στη σχολή Αρχιτεκτονικής στη Ρώμη και στο Πανεπιστήμιο του Μπουένος Αίρες. Είναι επίτιμο μέλος του Βασιλικού Ινστιτούτου των Βρετανών Αρχιτεκτόνων και του Ινστιτούτου των Αμερικανών Αρχιτεκτόνων και αντιπρόεδρος του Ινστιτούτου της Αρχιτεκτονικής της Ιταλίας.

Η μοντέρνα γλώσσα της αρχιτεκτονικής, Μτφρ. Λ. Κοτάνωφ, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1986

²⁵ Zevi Bruno, *Spazi dell' architettura moderna*, Einaudi, Torino 1973

7

H Villa Savoye ως αισθητικό αποτέλεσμα από τον Bruno Zevi.
Zevi Bruno, *Spazi dell'architettura moderna*, Einaudi, Torino 1973

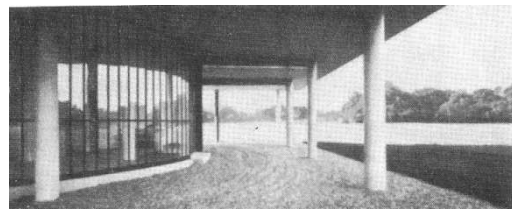
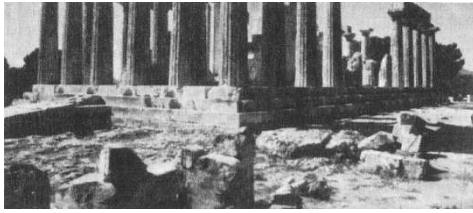
γ. ως μοχλός αναφορών στο παρελθόν:

οι L. Benevolo, K. Frampton, W. Curtis και A. Colquhoun ανάγουν την ερμηνεία της σε αρχές του παρελθόντος,

ο D. Watkin την απαξιώνει επειδή ως έργο δεν φέρει ενοποιητικά στοιχεία με το παρελθόν.

Ο πρώτος όμως που εντοπίζει τις ρίζες της Villa Savoye στην αρχαία ελληνική κλασική αρχιτεκτονική είναι ο B. Zevi στο έργο του *Il linguaggio moderno dell'architettura* το 1973²⁶, ως απόρροια αναφορών του ίδιου του Le Corbusier στο *Vers une Architecture* το 1924²⁷.

²⁶ Ο Bruno Zevi γράφει για τη Villa Savoye « ... Ξεπερνώντας το μετέωρο πρίσμα της Villa Savoye στο Poissy, χρωματικές και αισθησιακές επιφάνειες φτιάχνουν, εκεί που τελειώνει ο αρχιτεκτονικός περίπατος, τόξα. Αυτά τα αντικείμενα με ποιητική υπόσταση που υπογραμμίζουν με λυρισμό την παραδοσιακή αυστηρή γεωμετρία, είναι απόγονοι των εντάσεων και των εχίνων, των αυλάκων και των κιώνων, των χιλίων δονούμενων και

8

Ο ναός της Αφαιάς στην Αίγινα (5^{ος} αι) δίπλα στην pilotis της Villa Savoye του Le Corbusier στο Poissy.

Από την εικονογράφηση του βιβλίου του Β. Ζεβί, *Η μοντέρνα γλώσσα της αρχιτεκτονικής*, Μτφρ. Λ.Κοτάνωφ, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1986, σελ.214-215

δ. ως αξιολογικό κριτήριο για την κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής:

οι L. Benevolo, M. Tafuri-Fr. Dal Co και D.Watkin αμφισβητούν την κοινωνική διάστασή της.

ο S. Giedion αποδίδει κοινωνικό χαρακτήρα μέσω των συνθηκών υγιεινής που αυτή εξασφαλίζει.

ε. ως παράδειγμα:

μέσα από το διδακτικό χαρακτήρα του H.R.Hitchcock η Villa Savoye παρουσιάζεται ως παράδειγμα της νέας αισθητικής.

Όλες οι παραπάνω εκδοχές θα αποτελέσουν τα στοιχεία κατασκευής της εικόνας της Villa Savoye στο Λόγο.

Ας προσπαθήσουμε όμως να διερευνήσουμε το πώς κατασκευάζεται τελικά η εικόνα της Villa Savoye, επιχειρώντας την ερμηνεία της συγκρότησης των εκδοχών της.

ανεπαίσθητων κάμψεων της ελληνικής αριθμητικής , αληθινών επιθέτων πλαστικότητας...» Zevi Bruno, *Il linguaggio moderno dell' architettura*, Einaudi, Torino 1973, ελληνική έκδ. *Η μοντέρνα γλώσσα της αρχιτεκτονικής*, Μτφρ. Λ. Κοτάνωφ, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1986, σελ.204-205

²⁷ Στο *Vers une Architecture* ο Le Corbusier συνδυάζει τον Παρθενώνα με το αυτοκίνητό. Ανατρέχει σε παραδείγματα του αρχαίου κόσμου, πρότυπα που έθεσαν κάποιες λογικές σταθερές οι οποίες όφειλαν να βρουν τις αντιστοιχίες τους στη σύγχρονη βιομηχανική εποχή.

Le Corbusier, *Για μια αρχιτεκτονική*, Μτφρ. Π. Τουρνικιώτης, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2004

Η αγωνία της νομιμοποίησης:

A. Ως ιδέα - Φιλοσοφική εκδοχή:

Η Villa Savoye παρουσιάζεται ως πνευματική κατασκευή το 1941 αρχικά από τον S.Giedion. Στα πλαίσια μιας γενικότερης φιλοσοφικής προσέγγισης ο Giedion τη χαρακτηρίζει και ως κατασκευή στο χωροχρόνο. Η συσχέτιση της Villa Savoye με τη θεωρία του χωροχρόνου προέρχεται από αντίστοιχες αναζητήσεις των αρχών του 20^{ου} αιώνα στο πεδίο της ζωγραφικής (κυβισμός του Ζωρζ Μπρακ²⁸), της ψυχολογίας (συγχρονικότητα του Karl Jung²⁹) και της επιστήμης (θεωρία της σχετικότητας του Einstein).

Είκοσι χρόνια αργότερα, το 1960, ο Benevolo θα παρουσιάσει τη Villa Savoye ως αναπαράσταση μιας αφηρημένης ιδέας. Παρά την απουσία κοινωνικού χαρακτήρα στη Villa Savoye που κατά το μαρξιστή και άρα υλιστή Benevolo αποτελεί στοιχείο απαξίωσης, η αναγνώριση της πνευματικής της διάστασής της τη νομιμοποιεί τελικά ως έργο.

Την ίδια χρονιά (1960), ο Banham θα προσεγγίσει τη Villa Savoye περισσότερο ως ιδέα παρά ως κτίριο. Ο Banham υπήρξε μαθητής του Giedion. Άρα ο Banham σίγουρα γνώριζε την ερμηνεία του Giedion για τη Villa Savoye και παρά το διαφορετικό ιδεολογικό τους υπόβαθρο επηρεάστηκε από αυτόν.

Η στροφή προς το συσχετισμό του κτιρίου με τις ιδέες πιθανώς να βρίσκει την ερμηνεία της και στην επιρροή των Annales³⁰, της γαλλικής σχολής της ιστοριογραφίας, που από το 1929 έθεσε ως στόχο να αποσπάσει την ιστορία από τις θετικιστικές παραδόσεις και να αναζητήσει γεφυρώματα με την κοινωνιολογία, την οικονομία, την ανθρωπολογία και την γλωσσολογία

²⁸ Ο Ζωρζ Μπρακ (1882-1963) είναι Γάλλος ζωγράφος και γλύπτης, θεμελιωτής του κινήματος του κυβισμού στις αρχές του 20^{ου} αιώνα μαζί με τον Πάμπλο Πικάσο. Οι κυβιστές βλέπουν και ζωγραφίζουν το αντικείμενο από πολλές μεριές ταυτόχρονα. Διάφορες όψεις και πολλές οπτικές γωνίες. Καταργούν το χώρο. Δεν υπάρχει μπρός-πίσω, πάνω-κάτω, μέσα-έξω. Η φόρμα και ο χώρος μέσα στον οποίο υπάρχει συγχέονται, Συγχέονται ακόμη και τα ίδια τα αντικείμενα μεταξύ τους. Χρησιμοποιούν την επανάληψη της φόρμας γεγονός που δίνει την αίσθηση της κίνησης.

E. Η Combrich, *Το Χρονικό της Τέχνης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1998, σελ 652

²⁹ Ο Karl Jung (1875-1961) είναι Ελβετός ψυχίατρος και συνάδελφος του Φρόυντ. Θεωρείται ο δημιουργός της αρχής της συγχρονικότητας σύμφωνα με την οποία υπάρχει μια αναπαιώδης αρχή που συνδέει γεγονότα που έχουν παρόμοια σημασία ανάλογα με την χρονική σύμπτωσή τους και όχι με την ακολουθιακή σειρά που εμφανίστηκαν.
<http://www.skepic.gr/Entres /Sigma/synchronikotita.htm> ημερ. πρόσβ. 02/10/09

³⁰ Επιθεώρηση που δημιουργήθηκε το 1929 στη Γαλλία με πρωτοβουλία του L.Febvre και του M.Bloch.
G.Thuiller-J.Tulard, *Οι ιστορικές σχολές*, Μτφρ. Κική Καψαμπέλη, Ινστιτούτο του Βιβλίου Μ.Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ.56

που είναι εμφανής στην ιστορία της αρχιτεκτονικής, όπου το ενδιαφέρον εστράφη στην ερμηνεία των ιδεών, δηλαδή του φιλοσοφικού υποβάθρου που διέπει το σχεδιασμό των κτιρίων.

Στους ιστορικούς που έδωσαν έμφαση στη φιλοσοφική διάσταση της Villa Savoye συγκαταλέγεται και ο P.Collins. Ο Collins το 1965 θα αναφέρει τη Villa Savoye στο πλαίσιο της παρουσίασης των νεωτερικών ιδεών του 20^{ου} αιώνα για το χώρο, εστιάζοντας στη διάσταση του χρόνου και πώς αυτός γίνεται αντιληπτός μέσα στο κτίριο. Η ερμηνεία του παρουσιάζει συγγένειες με την ερμηνεία του Giedion. Το ενδιαφέρον του άγγλου Collins για την ερμηνεία των ιδεών που υποστηρίζουν τα αρχιτεκτονικά έργα πιθανώς να πηγάζει³¹ από την ιδεαλιστική προσέγγιση της ιστορίας του άγγλου R.C Collingwood³², ο οποίος προσπάθησε να συμφιλιώσει την ιστορία και τη φιλοσοφία και το έργο του είχε μεγάλη επίδραση στη μεταπολεμική Αγγλία.

Τέλος, ο Curtis το 1982 πιθανόν επηρεασμένος από όλους τους προγενέστερους ιστορικούς λόγους για το φιλοσοφικό υπόβαθρο της Villa Savoye, θα τις συνοψίσει με την προσέγγιση του.

B. Η αισθητική εκδοχή:

Η αισθητική διάσταση της Villa Savoye και ο συσχετισμός της με τις εικαστικές τέχνες και συγκεκριμένα με το κίνημα του πουρισμού εντοπίζεται αρχικά στην προσέγγιση του Hitchcock το 1958. Ο Hitchcock, ο οποίος είναι πρωτίστως ιστορικός της τέχνης και συνεπώς δύσκολα θα απομακρυνθεί από μια τέτοια προσέγγιση, γράφει το έργο του στην Αμερική της δεκαετία του '50, η οποία έχει πάρει από τη Μεγάλη Βρετανία τα σκήπτρα³³ της μεγαλύτερης πολιτικής και βιομηχανικής δύναμης στον κόσμο. Η ανάπτυξη της νεωτερικότητας γίνεται το κυρίαρχο αίτημα σε όλους τους τομείς της αμερικανικής σκέψης. Οι αμερικανοί ιστορικοί δίνουν έμφαση στην αυστηρή παρατήρηση της πραγματικότητας και την καταγραφή της καθαρής ιστορικής αλήθειας (εγκυκλοπαιδικές τάσεις). Υποστηρίζουν την εξελικτική αντίληψη της ιστορίας και εστιάζουν στον εντοπισμό των νεωτερικών στοιχείων που

³¹ Την ερμηνεία αυτή υποστηρίζει ο Π. Τουρνικιώτης. Βλ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, *ό.π.*, σελ 164

³² Ο Robin George Collingwood (1889-1943) είναι Άγγλος αρχαιολόγος και ιστορικός. Προσπάθησε να συμφιλιώσει την ιστορία και τη φιλοσοφία στηρίζοντας τις φιλοσοφικές του έρευνες σε ιστορικές μελέτες . Το έργο του είχε μεγάλη επίδραση στην μεταπολεμική Αγγλία. Το σημαντικότερο έργο του είναι το *The Idea of History*. Παναγιώτης Τουρνικιώτης , *ό.π.*, σελ 269

³³ Ίγκερς Γκέοργκ, *ό.π.*, σελ.103

διαφοροποιούν την μια εποχή από την άλλη³⁴. Επηρεασμένος λοιπόν ο Hitchcock από την παραπάνω αμερικανική ιστοριογραφική παράδοση παρουσιάζει τη Villa Savoye ως μια εικόνα νεωτερισμού, χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέας αισθητικής που επέβαλλε η εποχή της μηχανής. Το ενδιαφέρον του για την αισθητική διάσταση της αρχιτεκτονικής προέρχεται και από την αντίθεσή του στη φονξιοναλιστική αντίληψη πολλών μοντέρνων αρχιτεκτόνων όπως για παράδειγμα του Walter Gropius, ότι η αισθητική αναζήτηση στην αρχιτεκτονική είναι πλέον άνευ νοήματος αφού, στην τεχνολογική εποχή, η μορφή απορρέει αυτομάτως από τη λογική της λειτουργίας και των οικοδομικών τεχνικών. Για τον Hitchcock η καλλιτεχνική διάσταση είναι αυτή που διαφοροποιεί την αρχιτεκτονική από τις υπόλοιπες οικοδομικές τέχνες³⁵.

Το 1965 ο άγγλος Banham θα επηρεαστεί από την ερμηνεία του Hitchcock και θα συσχετίσει τη Villa Savoye με τις εικαστικές τέχνες και συγκεκριμένα με το κίνημα του πουρισμού. Στο ίδιο πλαίσιο ο Zevi το 1973 θα συγκρίνει το Le Corbusier ως προς το χειρισμό του περικλειστού πρίσματος με το μεγάλο κυβιστή ζωγράφο Pablo Picasso. Θα ακολουθήσουν οι Tafuri- Dal Co το 1976, οι οποίοι θα χαρακτηρίσουν τη Villa Savoye ως αντικείμενο τέχνης. Παρά την απουσία κοινωνικού χαρακτήρα στη Villa Savoye κατά τους μαρξιστές Tafuri- Dal Co, η αναγωγή της σε ένα τέλειο έργο γλυπτικής τη νομιμοποιεί ως έργο.

Γ. Αναφορά στο παρελθόν:

Η Villa Savoye ως έργο με αναφορές στο παρελθόν αναφέρεται για πρώτη φορά πάλι από το S.Giedion το 1941. Ο Giedion γράφει κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Φοβούμενος την καταστροφή του πολιτισμού και της παράδοσης από τη λαίλαπα του πολέμου αισθάνεται την ανάγκη να κρατήσει ζωντανό το παρελθόν που κινδυνεύει να χαθεί. Έτσι βλέπει το παρόν μέσα από το παρελθόν, αναζητώντας νομοτέλειες και ενοποιητικά στοιχεία. Γι' αυτό και η Villa Savoye παρουσιάζεται ως το πιο ξεκάθαρο και ολοκληρωμένο παράδειγμα παλαιότερων αναζητήσεων.

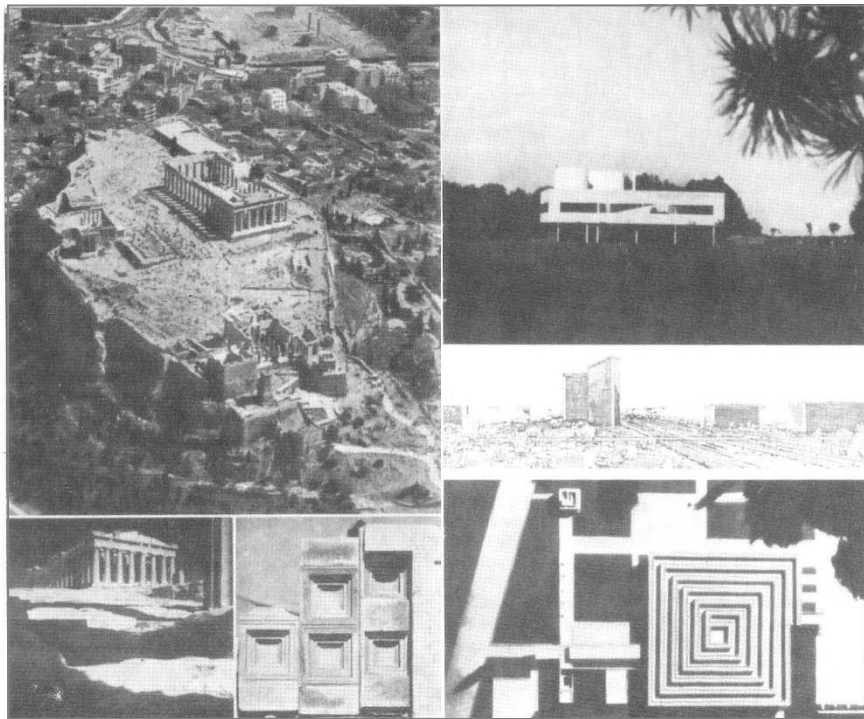
Η Villa Savoye ως έργο με αναφορές στο παρελθόν θα αναφερθεί και στον Benevolo αργότερα, το 1960, ο οποίος τη συσχετίζει για πρώτη φορά με τη Rotonda του Palladio. Ο συσχετισμός αυτός θα εντοπιστεί και στην προσέγγιση του Frampton το 1981. Ο Bruno Zevi το 1973, επηρεασμένος από τις θέσεις του Le Corbusier στο *Vers une architecture* το 1923, θα συνδέσει τη Villa Savoye με τη αρχαία ελληνική κλασική αρχιτεκτονική. Ακολουθώντας το παράδειγμα του Zevi, λίγα χρόνια μετά ο Curtis το 1982 και ο Colquhoun το 1988 θα αναγνωρίσουν τις ρίζες της Villa Savoye στην κλασική αρχιτεκτονική, ενώ ο Watkin το 1986 θα την

³⁴ Ο.π., σελ.62

³⁵ Krufft, Hanno – Walter, ό.π, σελ.716

κατακρίνει ως έργο επειδή δεν εντοπίζει σε αυτή ενοποιητικά στοιχεία με το παρελθόν.

Η αναγωγή της Villa Savoye σε αρχές του παρελθόντος που παρατηρείται κυρίως στους μεταμοντέρνους ιστορικούς και θεωρητικούς (Zevi, Frampton, Curtis, Watkin, Colquhoun), είναι αποτέλεσμα της μεταμοντέρνας κατάστασης στην αρχιτεκτονική σκέψη της δεκαετίας του '80. Ο ιστορικός λόγος είναι κριτικός απέναντι στο μοντέρνο κίνημα και επιχειρεί να το ερμηνεύσει μέσα από αρχές του παρελθόντος και τελικά να το νομιμοποιήσει. Έτσι ο εντοπισμός συνδετικών στοιχείων της Villa Savoye με το παρελθόν, τη νομιμοποιεί ως έργο.

9

Οι μορφές του Le Corbusier και η Villa Savoye συγκρίνονται με την Ακρόπολη των Αθηνών από το Bruno Zevi.

Zevi Bruno, *Η μοντέρνα γλώσσα της αρχιτεκτονικής*, μτφρ. Λ. Κοτάνωφ, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1986, σελ. 206-207

Δ. Η κοινωνική εκδοχή:

Η αναζήτηση της κοινωνικής διάστασης της Villa Savoye, ως υλοποίηση ενός κοινωνικού προγράμματος, παρατηρείται πιο έντονα στους μαρξιστές ιστορικούς της αρχιτεκτονικής Benevolo, 1960 και Tafuri -Dal Co, 1976. Ο ιστορικός λόγος και των δύο μοιάζει να επιδιώκει την αμφισβήτηση της

κοινωνικής διάστασης της Villa Savoye. Ο Benevolo και οι Tafuri και Dal Co ως Ιταλοί, μεγάλωσαν στη φασιστική Ιταλία των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Πιθανόν ως αντίδραση στο φασιστικό καθεστώς της χώρας τους εστράφησαν στη μαρξιστική θεωρία για την ερμηνεία της ιστορίας, σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται η σημασία των οικονομικών φαινομένων και των κοινωνικών καταστάσεων στη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής. Οι θέσεις τους αυτές είναι φανερές στις ερμηνείες τους για τη Villa Savoye, αφού και οι δυο εστιάζουν περισσότερο στην υλιστική προσέγγισή της και στην κοινωνική διάσταση του σχεδιασμού της και λιγότερο στην αισθητική και τεχνολογική, την οποία όμως τελικά δεν αγνοούν.

Ακολουθώντας το παράδειγμα των μαρξιστών ιστορικών ο Watkin το 1986 θα αμφισβητήσει με τη σειρά του την κοινωνική διάσταση της Villa Savoye και θα αρνηθεί τη λειτουργία της ως πρότυπο για κοινωνική κατοικία. Η κοινωνική διάσταση της Villa Savoye, βέβαια ως ανταπόκριση του σχεδιασμού της στις συνθήκες υγιεινής, αερισμού και ηλιασμού, που αναζητούσε ο νέος τύπος ανθρώπου που είχε αναδειχθεί από τη βιομηχανική επανάσταση, είχε αναφερθεί ήδη από τον Giedion το 1941, σαράντα πέντε χρόνια πριν.

Ε. Η Villa Savoye ως παράδειγμα:

Ο Hitchcock επιδιώκοντας να επιβεβαιώσει την κυριαρχία του μοντέρνου κινήματος σε μια περίοδο που είχαν αρχίσει ήδη οι εκδηλώσεις προβληματισμού και αβεβαιότητας γύρω από το μοντέρνο κίνημα, το 1958, παρουσιάζει τη Villa Savoye ως παράδειγμα. Κατά το Hitchcock, η Villa Savoye ως αρχιτεκτονικό έργο εξέφρασε τη νέα αισθητική, οπότε οι νέοι αρχιτέκτονες δεν έχουν παρά να τη δουν ως παράδειγμα προς μίμηση για την οικοδόμηση του μέλλοντος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Μετά από αυτή την περιδιάβαση στην ιστοριογραφική διαδρομή της Villa Savoye δύσκολα κανείς θεωρεί ότι οι ιστορικές προσεγγίσεις προέκυψαν από αποκλειστική βιωματική εμπειρία του ιστορικού με το έργο. Η μεταλαμπάδευση θέσεων, απόψεων και κριτηρίων αξιολόγησης περισσότερο μας οδηγεί να καταλήξουμε στο αντίθετο. **Ο ιστορικός γνωρίζει όλες τις ιστορικές προσεγγίσεις που έχουν προϋπάρξει, επηρεάζεται από αυτές, αντλώντας επιλεκτικά στοιχεία και με βάση**

το ιδεολογικό του υπόβαθρο και τις χρονικές συγκυρίες συγκροτεί το δικό του ιστορικό λόγο για το έργο.

Από τη συγκριτική θεώρηση των προσεγγίσεων των ιστορικών που αναλύθηκαν προέκυψαν οι παρακάτω επιστημάνσεις:

1. Η Villa Savoye κατάφερε να τροφοδοτήσει όλες τις ιστοριογραφικές αναζητήσεις όπως αυτές διαμορφώνονταν στο χρόνο και να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώνονταν κάθε φορά.

Για τους ιστορικούς του μοντέρνου παραδείγματος ζητούμενο είναι η έκφραση μέσω της αρχιτεκτονικής του νέου κόσμου που ανατέλλει στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μακριά από μορφολογικές μιμήσεις του παρελθόντος, τουτέστιν η νεωτερικότητα. Η ανάδειξη ενός νέου τύπου ανθρώπου στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης, υποδεικνύει διαφορετικές σχέσεις του ανθρώπου με το σώμα του και το φυσικό περιβάλλον. Η Villa Savoye με την αντίθεση της στους παραδοσιακούς κώδικες και τις συμβάσεις της τοπικής αρχιτεκτονικής, καθώς και την εξασφάλιση των επαρκών συνθηκών υγιεινής, αερισμού και ηλιασμού και την ελευθερία των κινήσεων στο εσωτερικό απαντά με επιτυχία στα παραπάνω ζητούμενα.

Επιπλέον οι ιστορικοί που ακολουθούν την αισθητική, φιλοσοφική και μαρξιστική προσέγγιση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής αναγνωρίζουν στη Villa Savoye στοιχεία που τους επιτρέπουν να την ερμηνεύσουν με βάση τα κριτήρια (αισθητικά, φιλοσοφικά, κοινωνικά) που εξαρχής έχει θέσει ο προσανατολισμός της προσέγγισής τους, άσχετα αν τελικά καταλήγουν σε υμνητικές ή απαξιωτικές αποτιμήσεις. Το ζήτημα είναι ότι αναφέρονται σε αυτή και την χρησιμοποιούν ως εργαλείο στην εκάστοτε αξιολόγησή τους

Τέλος, οι ιστορικοί του μεταμοντέρνου παραδείγματος με δεδομένη την καταφυγή τους στο παρελθόν, αναζητούν συσχετισμούς της Villa Savoye με αυτό. Η Villa Savoye με τη μορφή και τη δομή της επιτρέπει συγκρίσεις με έργα του παρελθόντος κινούμενη από τον αρχαιοελληνικό Παρθενώνα (Bruno Zevi και W.Curtis το 1982) στην παλλαδιανή Rotonda (L.Benevolo 1960 και K.Frampton 1981), τροφοδοτώντας έτσι τις αναζητήσεις των μεταμοντέρνων ιστορικών με τρόπο πρόσφορο και επιτυχή διευκολύνοντας την αναζήτηση των ριζών του μοντέρνου κινήματος³⁶.

2. Η Villa Savoye αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την έκφραση της διαφοροποίησης του ιστορικού λόγου ανάμεσα στους

³⁶ Pevsner, Nikolaus, *The Sources of Modern Architecture and Design*, Thames & Hudson, Λονδίνο 1968

ιστορικούς του μοντέρνου και του μεταμοντέρνου παραδείγματος μέσα από τις αναφορές τους σε αυτή.

Οι ιστορικοί του μοντέρνου παραδείγματος, που βρίσκονται σε συγχρονία με την εγκαθίδρυση και τη διάδοση του μοντέρνου κινήματος (Giedion, Hitchcock) έθεσαν ως στόχο την καθιέρωσή του. Σε αυτό το πλαίσιο ο λόγος τους διακατέχεται από ενθουσιασμό για τη νέα αρχιτεκτονική και μεγαλειώδεις οραματισμούς για το μέλλον. Οι καινοτομίες που επιφέρει η νέα αρχιτεκτονική φαντάζουν ως την οριστική τελειότητα. Οι καιροί επιβάλλουν τη νέα κοινωνική και βιομηχανική κατάσταση της αρχιτεκτονικής οπότε οι ιστορικοί, αυτής της περιόδου, δεν έχουν παρά να την αποδεχτούν άρρητα, να την επιδοκιμάσουν και να την καθιερώσουν με την επισήμοποίηση των ιδεωδών της και την νομιμοποίηση της ιστορικότητάς της. Γι' αυτό και η Villa Savoye επιδοκιμάζεται ως έργο.

Ο λόγος των ιστορικών που βρίσκονται σε συγχρονία με την αμφισβήτηση του μοντέρνου κινήματος (Benevolo, Banham, Collins, Tafuri και Dal.Co) εκφράζει το κλίμα προβληματισμού και αμφισβήτησης που κυριαρχεί στην αρχιτεκτονική εκείνης της περιόδου³⁷. Η αυτοπεποίθηση και η αισιοδοξία που εξέφραζαν οι ιστορικοί της αρχιτεκτονικής των αρχών του αιώνα αντικαθίσταται τώρα από αισθήματα δυσπιστίας και ανησυχίας για την αρχιτεκτονική του μέλλοντος. Η Villa Savoye δεν υμνείται πλέον ως έργο αλλά, κρίνεται ως προς εκείνες τις διαστάσεις του σχεδιασμού της που σχετίζονται με τη μοντέρνα θεώρηση του χώρου και η μεταμοντέρνα σκέψη αμφισβητεί.

Στη δεκαετία του '80 η μεταμοντέρνα κατάσταση βρίσκεται στο αποκορύφωμά της³⁸ και οι ιστορικοί του μεταμοντέρνου παραδείγματος ακολουθούν τη μεταμοντέρνα θεωρητική σκέψη στην καταγραφή του μοντέρνου κινήματος. Ο λόγος τους εξακολουθεί να είναι κριτικός, αλλά είναι περισσότερο απόλυτοι στις θέσεις τους, δεν αμφισβητούν τόσο το μοντέρνο κίνημα όσο επιχειρούν να το ερμηνεύσουν μέσα από αρχές του παρελθόντος (Frampton, Curtis, Watkin και Colquhoun).

3. Διακρίνεται μια σαφής πρόθεση από όλους τους ιστορικούς για νομιμοποίηση της Villa Savoye.

³⁷ Ξεκινά μια αυστηρή κριτική ως προς την επιτυχία των στόχων που εξαρχής είχε θέσει η μοντέρνα αρχιτεκτονική και την υλοποίηση των μεγαλεπήβολων οραματισμών της. Απορρίπτονται οι αξίες περί απλότητας, οικουμενικών ιδεών και υποταγής της μορφής στη λειτουργία και επιδιώκεται η επανασύνδεση της αρχιτεκτονικής με την παράδοση και την τοπική πολιτισμική κουλτούρα. Κάθε έργο επηρεάζεται περισσότερο από κάποιο ιστορικό πρότυπο παρά από τα σύγχρονα του επιδιώκοντας να προκαλέσει μνήμες και αντιπαραθέσεις.

Πέτρος Μαρτινίδης, *Οι λέξεις στην αρχιτεκτονική και επιστημονική σκέψη*, εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα 1990, σελ.167

³⁸ Επανεκτίμηση του παρελθόντος, υπεράσπιση της πολυπροσωπίας, της ποικιλίας των αναφορών και των διαχρονικών αναμειξεων. Ό.π, σελ. 167

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που η Villa Savoye δεν υμνείται ως έργο, ο ιστορικός καταφέρνει, μέσα από συγκεκριμένες θεωρητικές διαδικασίες που σχετίζονται με πνεύμα της εποχής, τελικά να τη νομιμοποιήσει.

Οι θεωρητικές διαδικασίες με τις οποίες οι ιστορικοί επιχειρούν να νομιμοποιήσουν τη Villa Savoye είναι οι εξής:

- Ο L. Benevolo το 1960 τη νομιμοποιεί ως αναπαράσταση μιας αφηρημένης ιδέας, παρότι δεν ικανοποιεί το αίτημα της κοινωνικής διάστασης του αρχιτεκτονικού έργου που για το μαρξιστή ιστορικό είναι πρωτεύον.
- Οι M.Tafuri – Fr. Dal Co το 1976 τη νομιμοποιούν ως αντικείμενο τέχνης, παρότι όπως και στην περίπτωση του Benevolo η εν λόγω κατοικία δεν ικανοποιεί το αίτημα της κοινωνικής διάστασης που για τους μαρξιστές ιστορικούς είναι μεγάλης σπουδαιότητας.
- Τέλος, ο D.Watkin το 1986 τη νομιμοποιεί μέσα από την αναγνώρισή της ως τύπο κατοικίας, παρότι ως έργο δεν φέρει ενοποιητικά στοιχεία με το παρελθόν. Η αναφορά στο παρελθόν για το μεταμοντέρνο ιστορικό, D.Watkin αποτελεί κριτήριο αποδοχής του αρχιτεκτονήματος.

4. Η εκδοχή της Villa Savoye στην οποία συγκλίνουν σχεδόν όλοι οι ιστορικοί είναι η αισθητική.

Από τις ιστοριογραφικές ερμηνείες της Villa Savoye διεξάγουμε το συμπέρασμα ότι η αισθητική εκδοχή της παραμένει σταθερή στο διάβα του χρόνου και αναγνωρίζεται σχεδόν από όλους τους ιστορικούς ανεξαιρέτως του ιδεολογικού τους υποβάθρου. Η μορφή του εν λόγω κτιρίου, ως κατοικία είναι αναμφισβήτητα νεωτερική για την εποχή κατασκευής της και ο δεξιοτεχνικός χειρισμός της συγκινεί με την πρώτη ματιά.

Σε αυτό το πλαίσιο ο S.Giedion (1941) τη βλέπει ως ένα κύβο ανυψωμένο σε υποστυλώματα και σκαμμένο στη νοτιοδυτική πλευρά του έτσι ώστε να εισέλθει το φώς το ήλιου στο εσωτερικό του,

- ο H.- R.Hitchcock (1958) ως ένα ορθογώνιο ανυψωμένο που φέρει έναν κήπο στο εσωτερικό του,
- ο L. Benevolo (1960) ως μια ιδεατή κατοικία σε μια ιδεατή περιοχή,
- ο R. Banham (1960) ως εικαστικό αποτέλεσμα,
- οι M.Tafuri και Fr.Dal Co (1976) ως αντικείμενο τέχνης, μια λευκή οριζόντια κατασκευή γεμάτη συνεχή οριζόντια παράθυρα που στέκει πάνω από το έδαφος στηριζόμενη πάνω σε λεπτά υποστυλώματα,

- ο K. Frampton (1981) ως η περιβολή της Maison La Roche από ένα πρίσμα,
 - ο W. Curtis (1982) ως άσπρο οριζόντιο κουτί που ισορροπεί σε πιλοτή,
 - ο D. Watkin (1986) ως ένα από τα πιο φιλόδοξα άβολα σπίτια βιτρίνας και
- ο A. Colquhoun (2002) ως ένα από τα πιο σουρεαλιστικά κτίρια του Le Corbusier και η περίπτωση της πιο λυρικής χρήσης της pilotis.

Μόνο ο P. Collins (1965) στο πλαίσιο της φιλοσοφικής προσέγγισης της ιστορίας της αρχιτεκτονικής δεν αναφέρεται καθόλου στην αισθητική εκδοχή της Villa Savoye, ενώ ο μεταμοντέρνος D. Watkin (1986) μέσω του αισθητικού αποτελέσματος της Villa Savoye μοιάζει να αποδοκιμάζει την αισθητική του μοντέρνου κινήματος.

5. Στην προσπάθεια εντοπισμού της ιστοριογραφικής προσέγγισης που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή διαπιστώνεται **ότι η επίδραση του λόγου του Giedion στις μεταγενέστερες προσεγγίσεις για τη Villa Savoye υπήρξε καταλυτική**. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως εξής: η συμμετοχή του Giedion στον αγώνα για την εγκαθίδρυση των αρχών του μοντέρνου κινήματος ήταν καθοριστική. Ο Giedion απέκτησε μεγάλη φήμη ως ο πρώτος γενικός γραμματέας στα CIAM και το όνομά του συνδέθηκε στενά με το μοντέρνο κίνημα. Επίσης η συνεργασία του με τον Le Corbusier, έναν από τους σημαντικότερους εκφραστές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, στα πλαίσια των CIAM, του έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσει και να κατανοήσει τις ιδέες που υποστήριζαν την αρχιτεκτονική του.

6. Θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο S. Giedion είναι εκείνος που έβαλε τα θεμέλια για την κατασκευή μιας εικόνας η οποία κρατήθηκε αλώβητη στην αρχιτεκτονική ιστοριογραφία του 20^{ου} αιώνα. Ίσως η προσωπική επαφή του διαυγούς ιστορικού με τον εμπνευσμένο αρχιτέκτονα στάθηκε πιο ισχυρή στις αποτιμήσεις για το έργο.

Στο τέλος αυτής της περιπλάνησης στις ιστοριογραφικές προσεγγίσεις της Villa Savoye θα μπορούσαμε να πούμε ότι τελικά **το βάρος των ιστορικών φαίνεται να δίνεται στις ιδέες που υποστηρίζουν τη Villa Savoye**. Οι ιδέες είναι αυτές που κάνουν τη Villa Savoye να ξεχωρίσει από τα σύγχρονα έργα της και η φήμη της να εξαπλωθεί πέρα από την Ευρώπη. Για αυτό και στις περισσότερες προσεγγίσεις το κείμενο, δηλαδή ο γραπτός λόγος για τη Villa Savoye υπερέχει των φωτογραφιών και σχεδίων της. Υπάρχουν μάλιστα προσεγγίσεις όπως του P. Collins που δεν υπάρχει καμία φωτογραφική ή σχεδιαστική απεικόνιση της Villa Savoye.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΕΙΣ ΤΗΣ VILLA SAVOYE

Έχοντας προηγουμένως αναδείξει τις πέντε συνιστώσες (α.ως ιδέα-φιλοσοφική εκδοχή, β.ως αισθητικό αποτέλεσμα – συσχετισμός με τις εικαστικές τέχνες, γ. ως μοχλός αναφορών στο παρελθόν, δ. ως αξιολογικό κριτήριο για την κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής και ε. ως παράδειγμα) που συνέβαλαν στην κατασκευή της εικόνας της Villa Savoye μέσω του ιστορικού λόγου, επιχειρείται η παρουσίαση μεταγενέστερων αρχιτεκτονικών έργων που εμφανίζουν επιρροές από αυτή την εικόνα της Villa Savoye.

Σκοπός είναι να διερευνηθεί το πώς οι αρχιτέκτονες συνδιαλέχτηκαν με την εικόνα της Villa Savoye και τη χρησιμοποίησαν ως μοχλό για την παραγωγή νέων ιδεών για το κατοικείν.

Τα έργα που επιλέχτηκαν, είναι κατοικίες και αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του έργου διακεκριμένων αρχιτεκτόνων καλύπτοντας χρονικά την περίοδο από τα μέσα ως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα (1965-1994), που σηματοδοτεί τη μετάβαση από το μοντέρνο στο μεταμοντέρνο κίνημα μέχρι και την εγκαθίδρυση του δευτέρου.

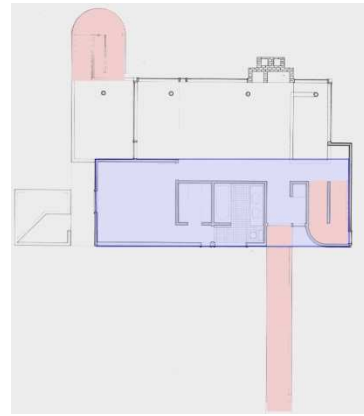
Επιπλέον, προκείμενου να εξασφαλιστεί το γεγονός ότι η επιρροή από τη Villa Savoye δεν περιορίζεται μόνο στη βιωματική εμπειρία, αλλά συνοδεύεται και από τον ιστορικό λόγο, οι κατοικίες επιλέγονται μετά το 1965, έτος που σημαντικά ιστοριογραφικά κείμενα έχουν ήδη δημοσιευτεί και έχει εξαπλωθεί η φήμη τους στον αρχιτεκτονικό κόσμο³⁹.

Τα αρχιτεκτονήματα αυτά, πέρα από τις μορφολογικές συγγένειες που παρουσιάζουν με τη Villa Savoye ερμηνεύονται στην πλειοψηφία τους είτε από τους ίδιους τους δημιουργούς τους είτε από τους ιστορικούς, ως επίγονοι της αρχιτεκτονικής του Le Corbusier, της οποίας η Villa Savoye αναμφισβήτητα αποτελεί συμπύκνωση.

Οι κατοικίες λοιπόν αυτές είναι: α. *Smith House* του Richard Meier στο Κονέκτικατ των ΗΠΑ (1965-67), β. *Gallaratese Apartment Block* του Aldo Rossi στο Μιλάνο (1969-74), γ. *Cohn Residence* του Charles Gwathmey στη Νέα Υόρκη (1972), δ. *Villa dall' Ava* του Rem Koolhaas στο Παρίσι, (1991) και ε. *Spittelau Viaducts* της Zaha Hadid στη Βιέννη (1994).

³⁹ Μόλις το 1965 αναγνωρίστηκε το έργο του S.Giedion μέσα από τη συμμετοχή του στα CIAM και είχαν ήδη δημοσιευτεί οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις του H.R Hitchcock, L. Benevolo και R. Banham.

a. Richard Meier: *Smith House, Darien, Connecticut 1965-1967*

10

Όψη κατοικίας από το δρόμο και κάτοψη ισογείου.

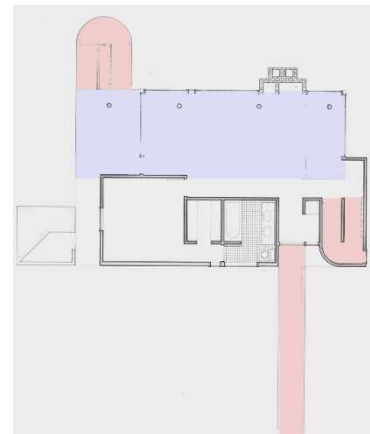
Το Smith House είναι μια κατοικία για τα σαββατοκύριακα για την οικογένεια Smith.

Ένα λευκό ορθογώνιο πρίσμα που εμφανίζεται σε ένα τοπίο από δέντρα. Η όψη που

βλέπει προς το δρόμο είναι κλειστή, φέρει μόνο μικρά ανοίγματα. Οι ιδιωτικοί χώροι

της κατοικίας τοποθετούνται στην «κλειστή πλευρά» του πρίσματος και οργανώνονται σε τρία επίπεδα.

Meier Richard, Frampton Kenneth, Rykwert Joseph (essays), *Richard Meier architect 1964/1984*, Rizzoli, New York 1994, σελ 17- 20

11

«Πίσω» όψη κατοικίας και κάτοψη ισογείου.

Η πίσω όψη διαμορφώνεται από μεγάλες γυάλινες επιφάνειες προσφέροντας έτσι θέα στο ποτάμι. Οι δημόσιοι χώροι καταλαμβάνουν την « ανοιχτή» πλευρά του πρίσματος.

Το ύψος αυτών των χώρων φτάνει μέχρι 2 ορόφους. Οι κινήσεις στο εσωτερικό

γίνονται με μια σπειροειδή σκάλα και εξωτερικά με ράμπα από την πλευρά του δρόμου και σπειροειδή σκάλα από την πίσω πλευρά.

Meier Richard, Frampton Kenneth, Rykwert Joseph (essays), *Richard Meier architect 1964/1984*, Rizzoli, New York 1994, σελ 17- 20

12

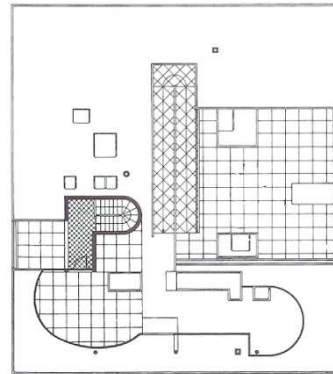
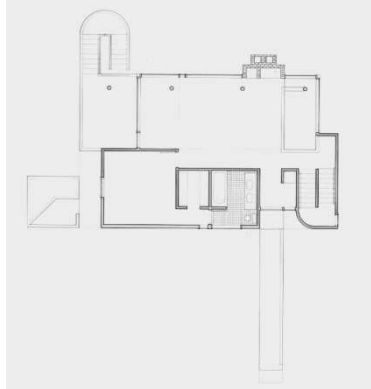
Smith House και Villa Savoye

Τα άμεσα αντιληπτά, κοινά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει το Smith House με τη Villa Savoye είναι τα εξής: η οργάνωση του χώρου από πρωτογενείς όγκους και επιφάνειες πάνω στη βάση μιας ορθολογικής κάτοψης, οι καμπύλες μορφές που αναπτύσσονται μέσα στην ορθοκανονική κάτοψη (σπειροειδής σκάλα στην πίσω πλευρά) και εκφράζονται ως αυτόνομοι όγκοι στο εξωτερικό, η κίνηση που γίνεται μέσα από ράμπα και σπειροειδείς σκάλες (εικ.13), η σχέση που αναπτύσσει το κτίριο με το γύρω του περιβάλλον και η τοποθέτησή του σε αυτό : το Smith House και η Villa Savoye τοποθετούνται στο φυσικό περιβάλλον ως αυτόνομα αντικείμενα, ως γλυπτά, χωρίς να αλληλεπιδρούν μαζί του.

Σε δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης του Smith House, διαπιστώνεται η χρήση συγκεκριμένων αρχιτεκτονικών στοιχείων της Villa Savoye μέσω της αναγωγής τους σε γενικότερες ιδέες οργάνωσης του χώρου. Για παράδειγμα η pilotis και τα υπαίθρια δωμάτια της Villa Savoye μεταφράζονται σε κενό χώρο. Ο κενός χώρος επιτυγχάνεται στο Smith House μέσω του εσωτερικού δώροφου κενού, το οποίο προσφέρει μια συνολική εποπτεία της λειτουργικής τάξης του κτιρίου (εικ.14). Ο κενός χώρος ως εσωτερικό δώροφο κενό παρατηρείται και στο Citrohan House του Le Corbusier, το οποίο σύμφωνα με τον Hitchcock είναι πρόγονος της Villa Savoye⁴⁰. Η αλληλεπίδραση κενών και πλήρων στο Smith House είναι εμφανής και στη χρήση των υλικών, στη διαμόρφωση των όψεων και στην οργάνωση του εσωτερικού. Η διαφάνεια στη Villa Savoye στοχεύει στην αλληλοδιείσδυση του εσωτερικού με τον εξωτερικό χώρο

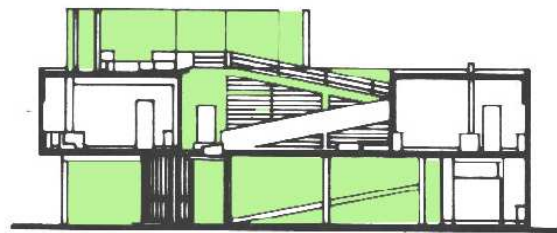
⁴⁰ Henry-Russell Hitchcock, *ό.π*, σελ 497

και έτσι την παροχή ηλιασμού και αερισμού στο εσωτερικό. Η διαφάνεια στο Smith House χρησιμοποιείται για να εισχωρήσει η θέα στο εσωτερικό.

13

Κάτοψη Smith House και Κάτοψη Villa Savoye

14

Ο κενός χώρος στο Smith House και ο κενός χώρος στη Villa Savoye.

Σύμφωνα με τον Κ Frampton⁴¹, αλλά και το W.Curtis⁴² οι βίλλες του Le Corbusier αποτέλεσαν σημείο αναφοράς και πηγή άντλησης σχεδιαστικών αρχών για τον αμερικανό αρχιτέκτονα Richard Meier⁴³.

⁴¹ Frampton Kenneth, *ό.π.*, σελ. 78

Το Smith House σχεδιάστηκε το 1965. Εκείνη την περίοδο είχαν ήδη δημοσιευτεί οι ιστοριογραφίες του Giedion (1941), του Hitchcock (1958), του Benevolo (1960) και του Bahnam (1960). Ο Giedion μόλις εκείνη την περίοδο άρχισε να γίνεται γνωστός μέσα από τη συμμετοχή του στα CIAM και να αποκτά δημοσιότητα το έργο του. Ο Meier ως Αμερικανός αρχιτέκτονας και έχοντας σπουδάσει σε αμερικανικό πανεπιστήμιο ⁴⁴ είναι πιθανόν να είχε έρθει σε επαφή με την ιστοριογραφία του Αμερικανού ιστορικού Hitchcock.

Η μιμητική χρήση αρχιτεκτονικών στοιχείων που παραπέμπουν κατευθείαν στο κορμπουζιανό συντακτικό του χώρου και πιο συγκεκριμένα στη Villa Savoye (όπως το λευκό ορθογώνιο πρίσμα, οι καμπύλες γραμμές στην ορθοκανονική κάτοψη, οι σπειροειδείς σκάλες και η ράμπα αλλά και η εικόνα του κτιρίου μέσα στο φυσικό περιβάλλον), είναι πιθανόν να προέρχεται από βιωματική προσέγγιση της Villa Savoye⁴⁵.

Αντίθετα η κριτική χρήση γενικότερων ιδεών της οργάνωσης του χώρου της Villa Savoye για την επίτευξη συγκεκριμένων σχεδιαστικών στόχων (όπως ο κενός χώρος και η διαφάνεια), συνήθως προϋποθέτει πλήρη κατανόηση που κατά κανόνα συμβαίνει μέσα από τον θεωρητικό ή ιστορικό λόγο για τη Villa Savoye. Η pilotis ως κενός χώρος αναφέρεται στον Giedion, στην ανάλυση των 5 σημείων της αρχιτεκτονικής όπως και η διαφάνεια μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η αλληλοδιείσδυση του εσωτερικού με τον εξωτερικό χώρο. Όμως η μεγάλη έμφαση που δίνει ο

⁴² Curtis William, *ό.π.*, σελ. 657

⁴³ Σύμφωνα με φήμες ο Meier, όντας φοιτητής ακόμα, θαύμαζε πολύ τον Le Corbusier και το έργο του οπότε τελειώνοντας τις σπουδές τους θέλησε να γνωρίσει από κοντά το είδωλό του και να μαθητεύσει σε αυτόν. Ζήτησε λοιπόν από τον Le Corbusier να τον πάρει στο αρχιτεκτονικό γραφείο που διατηρούσε τότε στο Παρίσι χωρίς πληρωμή. Ο Le Corbusier όμως αρνήθηκε με την αιτία ότι δεν συμπαθούσε τους Αμερικανούς. (Εκείνη την περίοδο ένωθε ότι η Αμερική ήταν υπεύθυνη για την απόρριψη της αρχιτεκτονικής του πρότασης για το κτίριο των Ηνωμένων Εθνών). Ο Meier όμως δεν έπαψε ποτέ να τον θαυμάζει και να τον θεωρεί πηγή έμπνευσης για το έργο του.

<http://www.essential-architecture.com/ARCHITECT/ARCH-meier.htm>
 ημερ. πρόσβ. 28/05/09

⁴⁴ Ο Richard Meier (1934) είναι Αμερικανός αρχιτέκτονας. Σπούδασε αρχιτεκτονική το 1957 στο Cornell University και δραστηριοποιήθηκε επαγγελματικά στη Νέα Υόρκη. Ήταν ένα από τα μέλη της ομάδας των New York Five τη δεκαετία του '70. Το 1984 του απονεμήθηκε το Pritzker Prize και το 2008 κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στην αρχιτεκτονική από την Ακαδημία Τεχνών και Γραμμάτων.

http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Meier ημερ. πρόσβ. 04/10/09

⁴⁵ Δεδομένου ότι ο Meier θαύμαζε τόσο πολύ τον Le Corbusier σίγουρα θα είχε επισκεφτεί κάποια από τα έργα του και πιθανότερα τη Villa Savoye, που ήταν το πιο δημοφιλές.

σχεδιασμός του Smith House στο αισθητικό αποτέλεσμα, δηλαδή στη διαμόρφωση των όψεων και των όγκων, στη χρήση και τον συνδυασμό των υλικών, στην εικόνα της κατοικίας ως έργο γλυπτικής μέσα στο φυσικό περιβάλλον συνάδει περισσότερο με την ερμηνεία του Hitchcock. Δεδομένου ότι ο Meier γνώριζε την ιστοριογραφία του Hitchcock είναι πιθανόν ο Meier να αναπαράγει με το Smith House την αισθητική εκδοχή της Villa Savoye έτσι όπως παρουσιάζεται στο Hitchcock.

Συμπερασματικά λοιπόν, φαίνεται ότι η διάσταση της Villa Savoye που εμφανίζει τη μεγαλύτερη επιρροή στο Smith House του Richard Meier είναι η αισθητική μέσω του ιστορικού λόγου του Hitchcock.

β. Aldo Rossi⁴⁶, Gallarate Apartment Block Milan, Italy 1969-74

15

Οικιστικό συγκρότημα διαμερισμάτων, ως μέρος του οικιστικού συγκροτήματος του Carlo Azeglio Pinino στα περίχωρα του Μιλάνου.

Curtis William, *Modern architecture since 1900*, Phaidon, Λονδίνο 1982, σελ. 59

⁴⁶ Ο Aldo Rossi (1931-1997) είναι Ιταλός αρχιτέκτονας. Αποφοίτη από το Πολυτεχνείο του Μιλάνου το 1959. Το 1966 γράφει το βασικό του αρχιτεκτονικό πρόγραμμα *L'architettura della città*, το οποίο θεωρείται μια από τις πιο σημαντικές αρχιτεκτονικές πραγματείες εκείνης της εποχής. Το 1980 ο Rossi είναι ένας από τους πιο επιτυχημένους Ιταλούς αρχιτέκτονες διεθνώς. Εργάστηκε στο Παρίσι, στο Βερολίνο, στη Φλόριδα και στην Ιαπωνία. Χρησιμοποιούσε πάντα τα σχέδια και τα κτίρια του ως εικονογραφικά σχόλια της πραγματείας του.
Kruft, Hanno – Walter, ό.π., σελ.782

16

Διο λευκοί ορθογώνιοι γραμμικοί όγκοι με ένα μικρό κενό ανάμεσά τους , που πατούν πάνω σε κιονοστοιχία (τοιχία βάθους 3μ ή κυλινδρικές κολώνες). Τα ισόγεια φιλοξενούν εμπορικές δραστηριότητες και έτσι μετατρέπονται σε ζωντανούς δημόσιους χώρους. Στο εσωτερικό τα διαμερίσματα αναπτύσσονται γύρω από έναν μακρύ διάδρομο. Στο δώμα βγαίνουν ορθογώνιοι όγκοι που φέρουν τις σκάλες και τους ανελκυστήρες, δημιουργώντας ένα ρυθμό.

Curtis William, *Modern architecture since 1900*, Phaidon, Λονδίνο 1982, σελ. 592

Παρατηρώντας το οικιστικό αυτό συγκρότημα του νέο- ρασιοναλιστή Ιταλού αρχιτέκτονα Aldo Rossi , διακρίνονται οι σαφείς αναφορές του στη μοντέρνα αρχιτεκτονική των αρχών του 20^{ου} αιώνα, αλλά και η επιρροή του από τη Villa Savoye.

17

Η Gallarate και η Villa Savoye

Τα στοιχεία της Gallaratese που παραπέμπουν άμεσα στη Villa Savoye είναι τα εξής:

α. η αυστηρή και λιτή σχεδίαση, που στοχεύει στην απόδοση μια πλήρως κατανοητής μορφής μέσα από την αναγωγή στους πρωτογενείς γεωμετρικούς όγκους - το λευκό ορθογώνιο πρίσμα που μοιάζει να αιωρείται.

β. Οι όψεις, που δεν φανερώνουν τη λειτουργία. Διαμορφώνονται από κάθετα και οριζόντια στοιχεία και χαρακτηρίζονται από μια απλοποιημένη κλασικότητα. Η κλασικότητα εντοπίζεται και στη Villa Savoye, σύμφωνα με τους μεταμοντέρνους ιστορικούς Kenneth Frampton, William Curtis και Alan Colquhoun. Ο συνδυασμός του μοντέρνου λεξιλογίου με κλασικές αρχές είναι χαρακτηριστικό του κινήματος του ιταλικού νέο-ρασιοναλισμού⁴⁷, αλλά και της αρχιτεκτονικής του Le Corbusier.

γ. Η ύπαρξη του κενού χώρου, είτε με τη μορφή των pilotis είτε με τα μπαλκόνια μέσα στο σώμα του κτιρίου, αποτελεί στοιχείο της αρχιτεκτονικής του Le Corbusier που υπάρχει και στη Villa Savoye.

Στοιχεία επίσης που υπονοούν επιρροή από τη Villa Savoye είναι και οι κυβικές κατασκευές στην οροφή, αλλά και το εγχείρημα για τη δημιουργία ενός αρχιτεκτονικού τύπου, μιας στοιχειώδους μορφής και η ροπή προς τη μνημειακότητα.

Ο W.Curtis αναφέρει ότι η εσωτερική οργάνωση των μονάδων κατοίκησης της Gallaratese προσομοιάζει με την οργάνωση των μονάδων κατοίκησης της Unité d' Habitation (1947-53) του Le Corbusier⁴⁸. Κατά το W.Curtis η οργάνωση αυτή αποτελεί εξέλιξη του τύπου του Citrohan House⁴⁹, το οποίο, σύμφωνα με το H.R. Hitchcock, είναι πρόγονος της Villa Savoye⁵⁰.

⁴⁷ Ο Ιταλικός νέο-ρασιοναλισμός ή αλλιώς το κίνημα Tendenza δημιουργήθηκε το 1970 στην Ιταλία. Το κίνημα αποτελούσε καθαρά μια προσπάθεια σωτηρίας της αρχιτεκτονικής όσο και της πόλης από τον κίνδυνο να κατακλυσθούν από τις εξαιρετικά διαβρωτικές δυνάμεις του καταναλωτισμού των μεγαλουπόλεων. Απέφευγαν τη θετικιστική λογική του μοντερνισμού και την τυφλή πίστη στη πρόοδο, επιστρέφοντας στην οικοδομική τυπολογία και τις κατασκευαστικές μορφές του δευτέρου μισού του 19^{ου} αιώνα. Η επιστροφή αυτή στα όρια της αρχιτεκτονικής εγκαινιάστηκε με τη δημοσίευση του *L'architettura della citta* (1966) του Aldo Rossi και του *La costruzione logica dell'architettura* (1976) του Giorgio Grassi.

Frampton Kenneth, *ό.π.*, σελ. 261

⁴⁸ Curtis William, *ό.π.*, σελ. 593

⁴⁹ *Ό. π.*, σελ. 438-439

⁵⁰ Hitchcock Henry-Russell, *ό.π.*, σελ.497

Όταν ο A.Rossi σχεδιάζει τη Gallaratese (1969-1974) έχουν ήδη δημοσιευθεί οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις του Giedion (1941) , του Hitchcock (1958) , του Benevolo (1960), του Bahnam (1960), του Collins (1965) και των Tafuri - Fr. Dal Co (1968). Η εφαρμογή των αρχών της Villa Savoye σε μεγάλη κλίμακα, εν προκειμένω σε κοινωνική κατοικία συνάδει με την κοινωνική εκδοχή της Villa Savoye που προκύπτει από αιτήματα αποκλειστικά μαρξιστών ιστορικών της αρχιτεκτονικής όπως ο Benevolo και ο Tafuri - Fr. Dal Co.

Ο A.Rossi διαθέτοντας ιταλική παιδεία είναι πιθανόν να έχει επηρεαστεί από τους Ιταλούς ιστορικούς για το μοντέρνο κίνημα. Ο K.Frampton αναφέρει ότι τα γραπτά του Tafuri είχαν σημαντική συμβολή στο κίνημα του νέο-ρασιοναλισμού⁵¹. Ο Rossi στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως νέο-ρασιοναλιστής αρχιτέκτονας, επομένως έχει επηρεαστεί από το λόγο του Tafuri.

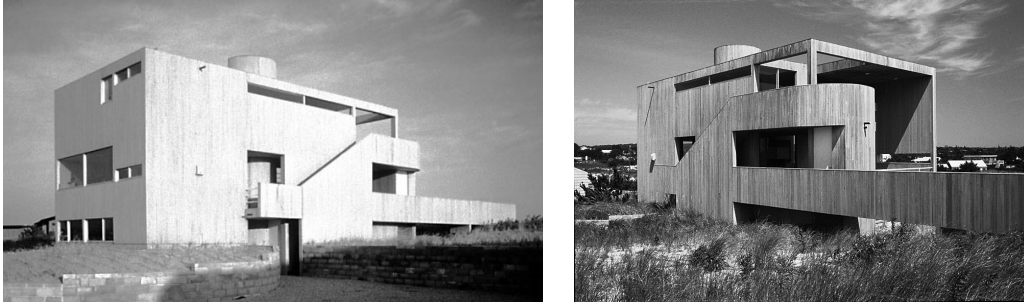
Το ενδιαφέρον του Aldo Rossi για τη δημιουργία με τη Gallaratese μιας σημαίνουσας μορφής μέσα στην πόλη και όχι απλά μιας κατοικίας υποδηλώνει την αντίθεση του προς τον φονξιοναλισμό που ανέπτυξε τις μορφές σύμφωνα με τις λειτουργίες και συμπίπτει με αντίστοιχη ιδεολογική θέση του Hitchcock⁵². Ο Hitchcock, στην προσέγγιση της Villa Savoye, δίνει έμφαση στην αισθητική της διάσταση και την επιδοκιμάζει ως το έργο που φέρει τη νέα αισθητική. Η αισθητική εκδοχή της Villa Savoye διακρίνεται και στη Gallaratese οπότε είναι δυνατόν ο Rossi να έχει επηρεαστεί και από την προσέγγιση του Hitchcock.

Συνοψίζοντας λοιπόν, ο A.Rossi στο οικιστικό συγκρότημα της Gallaratese πιθανότερα έχει επηρεαστεί από την αισθητική προσέγγιση του Hitchcock για τη Villa Savoye και επιχειρεί, εφαρμόζοντας τις αρχές της σε κοινωνική κατοικία, να πραγματοποιήσει το αίτημα των μαρξιστών ιστορικών Tafuri και Dal Co.

⁵¹ Kenneth Frampton, *ό.π.*, σελ.262

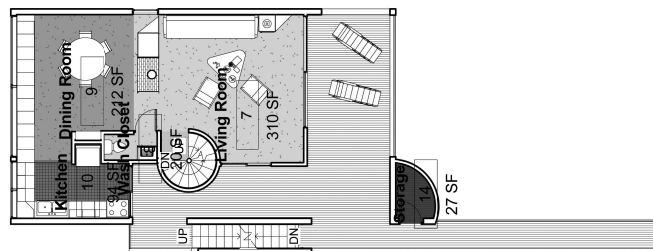
⁵² Krufft, Hanno – Walter, *ό.π.*, σελ. 716

γ. Charles Gwathmey, *Cohn Residence*, Amagansett, New York, 1972

18

Cohn Residence, εξοχική κατοικία σε παραθαλάσσια αμμώδη περιοχή έξω από τη Νέα Υόρκη.

19

Κάτοψη πρώτου ορόφου.

Η οργάνωση των λειτουργιών γίνεται σε τρία επίπεδα: το ισόγειο φέρει τους βοηθητικούς χώρους, ο πρώτος όροφος τις πιο δημόσιες λειτουργίες και εξασφαλίζει την πρόσβαση στην παραλία (μέσω του εξωτερικού διαδρόμου) και ο δεύτερος τις πιο ιδιωτικές. Η κατοικία ανοίγεται στη θέα. Η κίνηση γίνεται με μια ευθύγραμμη σκάλα και μία ελικοειδής σκάλα που ξεπροβάλλει ως όγκος από το καθορισμένο ορθογώνιο της κατοικίας http://www.gwathmey-siegel.com/portfolio/proj_detail.php?job_id=197201 ημερ. προσβ. 31/07/2009

Κατά τον K.Frampton, ο C.Gwathmey στα πρώτα έργα του έπαιρνε ως αφετηρία στο σχεδιασμό του τις πουριστικές βίλλες του Le Corbusier⁵³. Η επιρροή του από τον Le Corbusier και ιδιαίτερα από τη Villa Savoye στο σχεδιασμό της κατοικίας Cohn είναι φανερή.

⁵³ Kenneth Frampton, *ό.π.*, σελ.265

20

Εσωτερικό της Cohn Residence και εσωτερικό της Villa Savoye.

Πιο συγκεκριμένα τα στοιχεία της κατοικίας Cohn που υπονοούν επιρροή από τη Villa Savoye είναι τα εξής:

α. Ο χώρος συντίθεται με καθαρές γεωμετρικές γραμμές. Υπάρχει ο περικλειστος υλικός όγκος ο οποίος μετασχηματίζεται και προκύπτει το τελικό αποτέλεσμα. β. Η οργάνωση των λειτουργιών της κατοικίας γίνεται καθ' ύψος ξεκινώντας από τις πιο δημόσιες και καταλήγοντας στις πιο ιδιωτικές ενώ παρατηρείται σαφής διαχωρισμός του δημόσιου από το ιδιωτικό. γ. Εσωτερικά οι χώροι είναι ελεύθεροι, φωτεινοί, ενιαίοι και συνδέονται οργανικά με το εξωτερικό. δ. Διακρίνεται εσωτερικά ο κενός διώροφος χώρος που προσφέρει μια συνολική εποπτεία της λειτουργικής τάξης του κτιρίου (καθαρά κορμπουζιανό στοιχείο που παρατηρείται στην πιο ξεκάθαρη μορφή στο Citrohan House από το οποίο σύμφωνα με τον Hitchcock προέρχεται η Villa Savoye). ε. Υπάρχουν μεγάλα ανοίγματα στη θέα και υπαίθρια δωμάτια με αποτέλεσμα ο εξωτερικός χώρος να εισχωρεί στον εσωτερικό. ζ. Καμπύλες γραμμές προβάλλουν μέσα από την ορθοκανονική κάτοψη (κάποιες όπως η ελικοειδής σκάλα λειτουργούν ως αυτόνομοι όγκοι και βγαίνουν προς τα έξω). η. Τέλος, η κατοικία μοιάζει να προτείνει μέσα από την οργάνωσή της, την *promenade architectural* του Le Corbusier, ως την περιπλάνηση μέσω της γραμμικής και της ελικοειδούς σκάλας και τη στάση σε διάφορα γεγονότα, δηλαδή στους επιμέρους χώρους της κατοικίας.

Αναγνωρίζοντας μια μιμητική χρήση αρχιτεκτονικών στοιχείων της Villa Savoye στη Cohn Residence (όπως ο περικλειστος όγκος που μετασχηματίζεται, οι καμπύλοι όγκοι που συνδυάζονται με τις απλές γεωμετρικές γραμμές, η ελικοειδής σκάλα), δεν θα ήταν αδύνατη η υπόθεση μιας βιωματικής επιρροής από το έργο του Le Corbusier.

Όμως η υιοθέτηση σχεδιαστικών αρχών της Villa Savoye όπως η αλληλοδιείσδυση εσωτερικού- εξωτερικού και η *promenade architectural*

μοιάζει να προέρχεται από τον ενστερνισμό του ιστορικού λόγου και συγκεκριμένα της φιλοσοφικής εκδοχής της Villa Savoye.

Η κατοικία Cohn σχεδιάστηκε το 1972. Την περίοδο εκείνη είχαν ήδη δημοσιευτεί οι ιστορίες του Giedion (1941), του Hitchcock (1958), του Benevolon (1960), του Bahnam (1960), του Collins (1965) και του Tafuri (1976). Σπουδάζοντας ο Gwathmey σε αμερικάνικο πανεπιστήμιο τη δεκαετία του '60⁵⁴, προφανώς θα είχε μελετήσει στα πλαίσια των σπουδών του το έργο του αμερικανού ιστορικού Hitchcock, που γράφτηκε το 1958.

Η επιρροή από τον ιστορικό λόγο του Hitchcock για τη Villa Savoye είναι εμφανής στην ομοιότητα που παρουσιάζει η κατοικία Cohn με το Citrohan House του Le Corbusier (η προέλευση της Villa Savoye από το Citrohan House αναφέρεται για πρώτη φορά στην ιστοριογραφική προσέγγιση του Hitchcock).

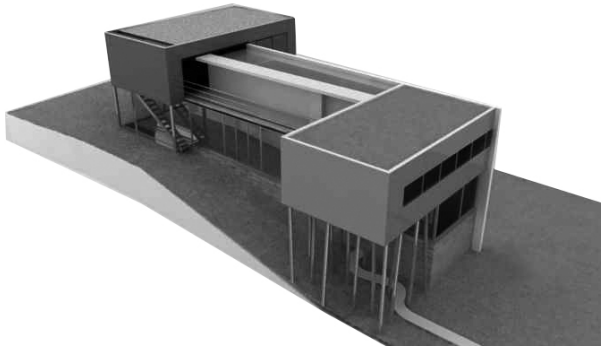
Η αλληλοδιείσδυση εσωτερικού - εξωτερικού χώρου στη Villa Savoye εντοπίζεται για πρώτη φορά στην ιστοριογραφική προσέγγιση του Giedion.

Από τα βιογραφικά στοιχεία του Gwathmey και του Collins παρατηρούμε ότι όταν ο Gwathmey σπούδαζε στο Yale University γύρω στο 1962, ήταν καθηγητής εκεί ο Collins (έμεινε στο Yale από το 1955 - 1965). Επομένως ο Gwathmey σίγουρα είχε έρθει σε επαφή με τον ιστορικό λόγο του. Η Villa Savoye ως κατασκευή στο χωροχρόνο, πιθανόν επηρέασε τον Gwathmey στο χειρισμό των κινήσεων και τελικά τη δημιουργία της promenade architectural μέσα στην κατοικία του.

Συνοψίζοντας λοιπόν, ο Gwathmey έχει επηρεαστεί στην κατοικία Cohn από τις ιστοριογραφικές προσεγγίσεις του Giedion, του Hitchcock και του Collins.

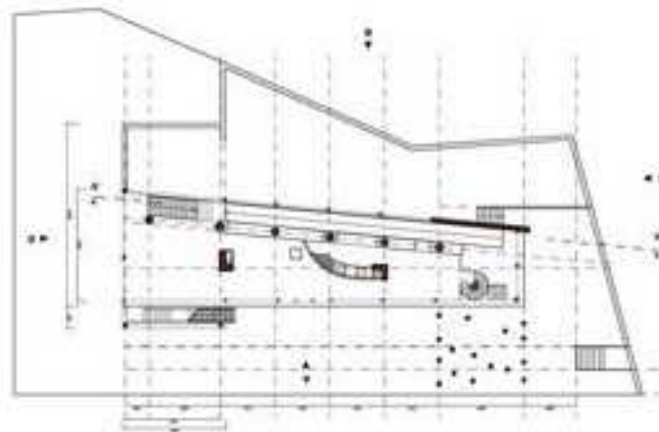
⁵⁴ Ο Charles Gwathmey (1938-2009) ήταν Αμερικανός αρχιτέκτονας, μέλος της ομάδας The New York Five, μαζί με τους Peter Eisenmann, Richard Meier, John Hejduk και Michael Graves. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο πανεπιστήμιο της Pennsylvania και στο Yale School of Architecture το 1962. Από το 1965 μέχρι πρόσφατα είχε διδάξει αρχιτεκτονική σε πολλά αμερικανικά πανεπιστήμια και ανάμεσα τους στο Princeton University και στο Columbia University. http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Gwathmey ημερ. πρόσβ. 04/10/09

δ. Rem Koolhaas, Villa dall' Ava , St. Cloud, Paris, France 1991

21

Villa dall' Ava, κατοικία για τριμελή οικογένεια στα προάστια του Παρισιού. Δυο όμοια πρίσματα που μοιάζουν να αιωρούνται και που ενώνονται από ένα τρίτο πρίσμα. Το ένα ορθογώνιο πρίσμα φιλοξενεί τους γονείς και το άλλο το παιδί. Με την απομάκρυνση των όγκων από τη γη εξασφαλίζεται πανοραμική θέα στην πόλη. OMA, Rem Koolhaas and Bruce Mau, *S M L XL*, Taschen Gmbtt 1998

22

Κάτοψη δευτέρου επιπέδου

Η πρόσβαση στην κατοικία γίνεται από τη στενή πλευρά και προστατεύεται από ένα «δάσος» λεπτών υποστυλωμάτων. Ανάμεσα σε αυτά δημιουργείται ένα ελικοειδές μονοπάτι που οδηγεί στο εσωτερικό. Μια ράμπα και μια ελικοειδής σκάλα σε οδηγούν στον πρώτο όροφο, όπου βρίσκεται το καθιστικό και η κουζίνα. Ο χώρος είναι ανοιχτός, ενιαίος, χωρίς διαχωριστικά τοιχία. Το τζάκι και η καμπύλη της κουζίνας λειτουργούν ως ελεύθεροι όγκοι.

OMA, Rem Koolhaas and Bruce Mau, *S M L XL*, Taschen Gmbtt 1998

Ο Rem Koolhaas αναφέρει στην παρουσίαση της Villa dall' Ava στο βιβλίο του *S,M,L,XL*⁵⁵ ότι δυο κατοικίες του Le Corbusier βρίσκονται στην ίδια περιοχή, επομένως υπονοείται η επιρροή από αυτόν.

23

Η Villa dall' Ava και η Villa Savoye.

Τα στοιχεία της Villa dall' Ava που παραπέμπουν στη Villa Savoye είναι τα εξής : α. Ο χώρος οργανώνεται από τη σύνθεση πρωτογενών όγκων (δυο όμοια ορθογώνια πρίσματα που ενώνονται από ένα τρίτο). β. Οι λειτουργίες της κατοικίας οργανώνονται καθ' ύψος (οργάνωση σε τρία επίπεδα) ξεκινώντας από τις πιο δημόσιες (1^ο επίπεδο: βοηθητικοί χώροι, μεταφορά, κήπος) και καταλήγοντας στις πιο ιδιωτικές λειτουργίες (2^ο επίπεδο: καθιστικό, κουζίνα, 3^ο επίπεδο: υπνοδωμάτια, πισίνα). γ. Το δεύτερο επίπεδο της κατοικίας οργανώνεται πάνω στη βάση μιας ελεύθερης κάτοψης (εικ.22, χρήση κυλινδρικών υποστυλωμάτων που υποστηρίζουν τις πλάκες και ελευθερώνουν τους τοίχους της κατασκευής από κάθε δομική υποχρέωση υποταγής στο φέροντα οργανισμό). Έτσι ο χώρος να είναι ανοιχτός και ευέλικτος προσφέροντας απόλυτη ελευθερία στις κινήσεις. δ. Μέσα στην κανονικότητα που επιβάλλει η ορθολογική κάτοψη αναπτύσσονται πιο ελεύθερα σχήματα (καμπύλη της κουζίνας, ελικοειδής σκάλα), που λειτουργούν ως ανεξάρτητοι όγκοι. ε. Η όψη είναι ελεύθερη, δηλαδή διαμορφώνεται ανεξάρτητα από το εσωτερικό και η μορφή της προσδιορίζεται μόνο από τις ανάγκες του εσωτερικού φωτισμού και τη θέα προς τα έξω. ζ. Κυριαρχεί η διαφάνεια και συνεχής ροή παραθύρων μη διακοπτόμενων κατά το οριζόντιο μήκος τους. η. Το γύρω τοπίο καθάρεται μέσα από το κτίριο, ενώ η ύπαρξη μεγάλων ανοιγμάτων στη θέα του αστικού τοπίου επιτρέπουν την αλληλοδιείσδυση του εσωτερικού με τον εξωτερικό χώρο. θ. Με τη δημιουργία μιας πισίνας στην οροφή της κατοικίας αναδεικνύονται οι

⁵⁵ OMA, Rem Koolhaas and Bruce Mau, *S M L XL*, Taschen Gmbtt 1998

χρηστικές δυνατότητες της οροφής. ι. Ένα «δάσος» από λεπτά μεταλλικά κυλινδρικά υποστυλώματα (pilotis), που υποστηρίζουν το υπνοδωμάτιο του τρίτου ορόφου φιλτράρουν την κίνηση από το δημόσιο (δρόμος) στο ιδιωτικό (κατοικία). κ. Τέλος παρατηρείται η promenade architectural μέσα στο κτίριο, ως η περιπλάνηση που ξεκινά από την είσοδο από το δρόμο και καταλήγει στην πισίνα στην οροφή μέσω της ράμπας και της ελικοειδούς σκάλας.

Τα συνεχή οριζόντια παράθυρα, μέσω των οποίων καδράρεται το αστικό τοπίο, η pilotis ως κενός χώρος, που λειτουργεί ως φίλτρο μετάβασης από το δημόσιο - δρόμος στο ιδιωτικό - κατοικία και η χρήση ελικοειδούς σκάλας και ράμπας για τις κινήσεις μέσα στο κτίριο παραπέμπουν σε παρόμοια στοιχεία της Villa Savoye και είναι δυνατόν να προέρχονται από βιωματική εμπειρία της Villa Savoye.

Αντίθετα, γενικότερες ιδέες του χώρου της Villa Savoye, όπως η promenade architectural, η αλληλοδιείσδυση εσωτερικού -εξωτερικού, η ελεύθερη κάτοψη και η ελεύθερη όψη, ως η ανεξαρτητοποίηση του εξωτερικού από το εσωτερικό κέλυφος που παρατηρούνται στο σχεδιασμό της Villa dall' Ava, είναι πιθανόν να έγιναν κατανοητές στο Rem Koolhaas μέσα από την επαφή του με το θεωρητικό ή ιστορικό λόγο για τη Villa Savoye και συνάδουν με τη φιλοσοφική εκδοχή της Villa Savoye, έτσι όπως προσεγγίστηκε από το Giedion το 1941 και το Collins το 1965.

Τα ιστοριογραφικά κείμενα για τα οποία γίνεται λόγος στην παρούσα εργασία είχαν ήδη δημοσιευτεί όταν ο R.Koolhaas σχεδιάζει την κατοικία το 1991. Επομένως είναι σε θέση να έχει τη γνώση όλων των ιστοριογραφιών.

Την περίοδο των σπουδών του R. Koolhaas (1968-1972)⁵⁶ είχαν δημοσιευτεί μόνο οι ιστορίες του Giedion (1941), του Hitchcock (1958), του Benevolo (1960), του Banham (1960), του Collins (1965) και του Tafuri- Dal Co (1968). Το έργο του Giedion δημοσιεύτηκε το 1941, όμως άρχισε να γίνεται ευρέως γνωστό και να επηρεάζει την ιστορική ματιά των αρχιτεκτόνων γύρω στο 1960, στα πλαίσια της συμμετοχής του Giedion στα CIAM. Σύμφωνα με δημοσκόπηση του 1975 το Space, Time and Architecture εξακολουθούσε να βρίσκεται πρώτο στη λίστα των πιο σημαντικών αναγνωσμάτων για αρχιτέκτονες⁵⁷. Ο Koolhaas είναι πιθανόν

⁵⁶ Ο Rem Koolhaas (1944-). Ολλανδός αρχιτέκτονας. Σπουδάζει αρχιτεκτονική το 1968 στην Architectural Association στο Λονδίνο και στη συνέχεια το 1972 στο Cornell University στη Νέα Υόρκη. Σήμερα είναι ιδρυτικό μέλος του αρχιτεκτονικού γραφείου Office of Metropolitan Architecture (OMA) και διδάσκει αρχιτεκτονική στο Harvard University. Το 2000 του απονεμήθηκε το Pritzker Prize.
http://en.wikipedia.org/wiki/Rem_Koolhaas, ημερ. πρόσβ. 04/10/09

⁵⁷ Krufft, Hanno – Walter, *ό.π.*, σελ 754

λοιπόν να διδάχτηκε την ιστορία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής μέσα από την προσέγγιση του Giedion. Σπουδάζοντας όμως σε αγγλικό πανεπιστήμιο είναι εξίσου πιθανόν να ήρθε και σε επαφή με τα ιστοριογραφικά έργα των Άγγλων Banham και Collins.

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι οι εκδοχές της Villa Savoye που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη επιρροή στη Villa dall' Ana είναι εκείνες του Giedion και του Collins, ως προς τη φιλοσοφική διάσταση του σχεδιασμού της.

ε. Zaha Hadid, Spittelau Viaducts Apartment Block, Vienna, Austria 1994

24

Τρεις κτιριακοί όγκοι διαμερισμάτων κτισμένοι σε μια πορεία ζιγκ-ζαγκ, σε μια εγκαταλελειμμένη γέφυρα πάνω από το κανάλι Danube, η οποία φέρει εμπορικές δραστηριότητες. Οι κτιριακοί όγκοι αλληλεπιδρούν με τη γέφυρα γεννώντας ένα μεγάλο αριθμό εσωτερικών και εξωτερικών σχέσεων.

Hadid Zaha, Betsky Aaron (essay), *Zaha Hadid The Complete Buildings and Projects*, T&H, London 1998

Δεν υπάρχουν βιβλιογραφικές αναφορές, αλλά ούτε και αναφορές της ίδιας της Zaha Hadid σχετικά με την επιρροή που δέχτηκε για το σχεδιασμό αυτού του οικιστικού συγκροτήματος. Παρατηρώντας αρχικά κάποια κοινά οπτικά χαρακτηριστικά με τη Villa Savoye και με δεδομένη την υιοθέτηση στοιχείων της μοντέρνας αρχιτεκτονικής των αρχών του 20^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα του Le Corbusier για τη συγκρότηση του προσωπικού της στυλ⁵⁸, θα επιχειρηθεί να υποστηριχτεί η θέση ότι η

⁵⁸ Αναφέρεται ότι η Zaha Hadid, ούσα ακόμα φοιτήτρια, θαύμαζε πολύ το έργο του μοντερνιστή αρχιτέκτονα Oscar Niemeyer, ο οποίος είχε συνεργαστεί με τον Le Corbusier (1936-1938) για το σχεδιασμό και την κατασκευή του Ministry of Education and Health στο

Zaha Hadid στο έργο Spitellau Viaducts επηρεάστηκε από κάποια εκδοχή της Villa Savoye.

25

To Spittelau Viaducts Apartment Block και η Villa Savoye

Τα κοινά οπτικά χαρακτηριστικά που επιτρέπουν τη σύγκριση με τη Villa Savoye είναι τα εξής : α. Η αφαιρετική και κατηγορηματική λογική της μορφής, δηλαδή ο λευκός περικλειστος υλικός όγκος ,που εδώ υφίσταται παραμορφωτικές δυνάμεις και στον οποίο διανοίγονται ανοίγματα φωτός. β. Οι λιτές όψεις με έμφαση στο οριζόντιο στοιχείο μέσα από τη χρήση συνεχών επιμηκών οριζόντιων παραθύρων. γ. Η χρήση της pilotis -ένας από τους κτιριακούς όγκους μοιάζει να αιωρείται πατώντας πάνω σε κυλινδρικά υποστυλώματα τοποθετημένα πλάγια. δ. Η ύπαρξη του κενού χώρου ως αποτέλεσμα της απομάκρυνσης των κτιριακών όγκων από την επιφάνεια του εδάφους. Ο κενός αυτός χώρος σε συνδυασμό με την εμπορική δραστηριότητα της ιστορικής γέφυρας μετατρέπεται σε ζωντανό δημόσιο χώρο. Από αυτά τα στοιχεία διαπιστώνεται αναμφισβήτητα η καταγωγή του έργου στο μοντέρνο κίνημα και υπονοείται ίσως και κάποια συγγένεια με τη Villa Savoye.

Όταν η Zaha Hadid σχεδιάζει αυτό το έργο το 1994, έχουν ήδη δημοσιευτεί όλες οι ιστοριογραφίες για τις οποίες γίνεται λόγος στην παρούσα εργασία. Άρα θα μπορούσε να γνωρίζει όλα τα ιστοριογραφικά κείμενα για τη Villa Savoye.

Δεδομένου ότι η Zaha Hadid σπούδασε σε αγγλικό περιβάλλον⁵⁹, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι διδάχτηκε την ιστορία του μοντέρνου

Ρίο ντε Τζανέιρο και ο σχεδιασμός του έφερε αρχές του Le Corbusier. Η Zaha Hadid μέσω του Oscar Niemeyer είχε υιοθετήσει κορμπουζιανά στοιχεία στο σχεδιασμό της. http://en.wikipedia.org/wiki/Zaha_Hadid ημερ. πρόσβ. 04/10/09

⁵⁹ Η Zaha Hadid (1950 -) σπούδασε αρχιτεκτονική στην Architectural Association την περίοδο 1972-1977. Το προσωπικό της στυλ συνοψίζεται στην υιοθέτηση των κανόνων της κλασικής αρχιτεκτονικής και της δυναμικής μοντέρνας αρχιτεκτονικής των κινημάτων του κυβισμού, του φουτουρισμού, του κονστρουκτιβισμού και κυρίως του σουπρεματισμού του Kazimir Malevich, εμπλουτισμένα όλα αυτά με ένα νέο είδος ροϊκής χωρικότητας με

κινήματος σε μεγάλο βαθμό μέσα από τις ιστοριογραφίες των άγγλων ιστορικών όπως του Pevsner(1936), του Banham (1960) και του Collins (1965). Βέβαια θα πρέπει να γνωρίζει και το θεμελιώδες έργο του Giedion (1941).

Θα μπορούσαμε ίσως να δούμε το Spittelau Viaducts Housing της Zaha Hadid όπως τη Villa Savoye, ως μια *μηχανή κατοίκησης*, αναγνωρίζοντας σε αυτό ένα σκοπό και μια διαδικασία⁶⁰. Ο σκοπός γίνεται η κατοίκηση μιας κοινωνικής ομάδας. Η αφαιρετική μορφολογική λογική, που προκύπτει μέσα από την επανάχρηση των 5 σημείων της αρχιτεκτονικής Le Corbusier στοχεύει όχι όπως στη Villa Savoye στη δημιουργία της κατοικίας του νέου κοινωνικά ελεύθερου ανθρώπου, αλλά στην μαζική κατοίκηση και εξοικονόμηση χώρου και άρα χρήματος, την εξασφάλιση του περισσότερου μέσα από το λιγότερο. Η διαδικασία, η πρόκληση δηλαδή συναισθημάτων, δεν συμβαίνει μέσα από την κίνηση στον ορθολογικό χώρο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, αλλά μέσα από την ακανόνιστη μορφή, τις παραμορφωτικές γεωμετρίες και ροϊκούς χώρους. Επίσης επανεμφανίζεται η 4^η διάσταση, ο χρόνος και το πώς αυτός γίνεται αντιληπτός. Κατά τον Collins, ο χρόνος κατανοείται μέσω της κίνησης στο κτίριο, αφού αυτό είναι στέρεο και απόλυτο. Αντίθετα στο κτίριο της Zaha Hadid η 4^η διάσταση επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της μορφής. Το κτίριο με την παραμορφωτική γεωμετρία που φέρει μοιάζει ασταθές και κινούμενο (μεταμοντέρνα θεώρηση του χώρου).

Η Zaha Hadid λοιπόν επαναχρησιμοποιεί με πνεύμα δημιουργικό τη φιλοσοφική εκδοχή της Villa Savoye για την επίτευξη ενός κοινωνικού σκοπού. Η κοινωνική εκδοχή της Villa Savoye μέσα από την εν δυνάμει ανταπόκριση των αρχών της στην επίλυση του ζητήματος της κοινωνικής κατοικίας διατυπώνεται ως αίτημα στις ιστοριογραφικές προσεγγίσεις των μαρξιστών ιστορικών Benevolo (1960) και Tafuri-Dal Co (1976). Η επαφή με τη φιλοσοφική εκδοχή της Villa Savoye έγινε πιθανόν μέσα από τον ιστορικό λόγο του Giedion (1941) και του Collins (1965).

Η Zaha Hadid λοιπόν στο σχεδιασμό του οικιστικού συγκροτήματος Spittelau Viaducts πιθανόν να δέχτηκε επιρροές από τον ιστορικό λόγο για

πολλαπλά σημεία φυγής και παραμορφωτική γεωμετρία, η οποία εκφράζει την χαοτική ροϊκότητα του σύγχρονου τρόπου ζωής, όπως η ίδια χαρακτηριστικά αναφέρει.

http://en.wikipedia.org/wiki/Zaha_Hadid ημερ. πρόσβ. 04/10/09

⁶⁰ Ο Le Corbusier στη Villa Savoye χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο μορφολογικό λεξιλόγιο που προκύπτει από την εφαρμογή των 5 αρχών της αρχιτεκτονικής για να δημιουργήσει μια *μηχανή κατοίκησης*. Όπως σε κάθε άλλη μηχανή έτσι και εδώ υπάρχει ο σκοπός και η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται. Για τον Le Corbusier ο σκοπός είναι η κατοίκηση στην σύγχρονη εποχή, δηλαδή η γέννηση ενός νέου τύπου χώρου προορισμένου για μια νέα ιδέα του ανθρώπου. Η διαδικασία συνίσταται στην πρόκληση συναισθημάτων –την αισθητική συγκίνηση. Η συγκίνηση αυτή προκύπτει μέσα από κίνηση στον ορθολογικό χώρο και αναφέρεται στην αριστοτεχνική χρήση των κλασικών αρχών του μέτρου, της ισορροπίας, της τάξης, της αρμονίας, του φωτός και της σκιάς.

Le Corbusier, *Για μια αρχιτεκτονική*, μτφρ. Π. Τουρνικιώτης, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2004.

τη Villa Savoye των μαρξιστών ιστορικών Benevolo (1960) και Tafuri-Dal Co (1976) και του Giedion (1941) και Collins (1965).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ύστερα από την περιδιάβασή μας στα παραπάνω κτίρια, όπου η επιρροή της Villa Savoye είναι εμφανής, εύκολα διαπιστώνουμε ότι η συμβολή του ιστορικού λόγου στην κατασκευή της εικόνας της Villa Savoye όχι μόνο υπήρξε καθοριστική, αλλά επέδρασε καταλυτικά στον τρόπο που αυτή αποτέλεσε προσλαμβάνουσα παράσταση και αναφορά για τους αρχιτέκτονες της πράξης.

Από την παραπάνω σύντομη διερεύνηση του διαλόγου της εικόνας της Villa Savoye με την αρχιτεκτονική πράξη, δηλαδή της αντανάκλασής της σε αυτήν θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα εξής:

1. Η επιρροή της Villa Savoye στην αρχιτεκτονική πράξη διαφοροποιείται έντονα ανάλογα με το αν αυτή προκύπτει αποκλειστικά μέσω βιωματικής εμπειρίας ή αν μεσολαβεί η εικόνα που κατασκευάστηκε από τον ιστορικό λόγο.

Η βιωματική επιρροή, σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά παραδείγματα που προηγήθηκαν, συνίσταται στη μιμητική χρήση μορφολογικών συνήθως στοιχείων, με αποτέλεσμα το νέο έργο να εμφανίζει οπτική συγγένεια με τη Villa Savoye. Για παράδειγμα το λευκό ορθογώνιο πρίσμα που διανοίγεται για να αφήσει το φως να εισέλθει στο εσωτερικό (πχ Smith House, Cohn Residence), η χρήση της ράμπας και της σπειροειδούς σκάλας για το χειρισμό των κινήσεων (Smith House, Villa dall' Ava) ή η χρήση των pilotis (Gallaratese, Villa dall' Ava, Spittelau Viaducts) υπονοούν επιρροή του αρχιτέκτονα μέσω της προσωπικής εμπειρίας της Villa Savoye ή ακόμα επιρροή του μέσω των φωτογραφικών απεικονίσεων και των σχεδιαστικών αναπαραστάσεων της.

Αντίθετα, η διαμεσολάβηση του ιστορικού ή θεωρητικού λόγου για την επαφή με τη Villa Savoye σηματοδοτεί την κριτική χρήση των αρχιτεκτονικών στοιχείων της μέσα από την αναγωγή τους σε γενικότερες ιδέες για το χώρο. Ο ιστοριογραφικός λόγος, ερμηνεύοντας συγκεκριμένους χειρισμούς του χώρου της Villa Savoye, διασαφηνίζει τις προθέσεις του δημιουργού της. Έτσι όταν ο αρχιτέκτονας καλείται να αντιμετωπίσει παρόμοια ζητήματα χώρου, ανατρέχει στις σχεδιαστικές επιλογές του Le Corbusier που έχει ήδη κατανοήσει μέσα από την ερμηνεία τους, και τις εφαρμόζει με πνεύμα δημιουργικότητας. Για παράδειγμα, η pilotis της Villa Savoye μεταφράζονται σε κενό χώρο από το Richard Meier και εμφανίζονται με τη μορφή εσωτερικού δώροφου κενού στο Smith House. Η pilotis όμως ως κενός χώρος

αναφέρεται στην ιστοριογραφική προσέγγιση του Giedion για τη Villa Savoye. Ο Meier ήρθε σε επαφή με το λόγο του Giedion για τη Villa Savoye, κατανόησε την ιδέα των pilotis και την εφάρμοσε με άλλη μορφή στο έργο του.

2. Ο τόπος και ο χρόνος των σπουδών και της δράσης του αρχιτέκτονα όπως και το ιδεολογικό του υπόβαθρο επιδρούν στον τρόπο που αναπτύσσει το διάλογο μεταξύ του ιστορικού λόγου και της αρχιτεκτονικής του πράξης. Από όσα προηγήθηκαν, διαπιστώνεται ότι το περιβάλλον των σπουδών και της δράσης κάθε αρχιτέκτονα της πράξης καθόρισε τις ιστοριογραφικές προσεγγίσεις της Villa Savoye, με τις οποίες ήρθε σε επαφή. Κάποιοι από τους ιστορικούς που αναφέρθηκαν υπήρξαν καθηγητές των αρχιτεκτόνων της πράξης, όποτε οι δεύτεροι είναι προφανές ότι επηρεάστηκαν από το λόγο τους⁶¹. Συνάφεια παρατηρείται ανάμεσα και σε ομοεθνείς ιστορικούς και αρχιτέκτονες της πράξης⁶², όπως και ανάμεσα σε ομοϊδεάτες⁶³.

3. Οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις που εμφανίζουν τελικά τη μεγαλύτερη επιρροή σε σχεδιαστικό επίπεδο είναι του S. Giedion (1941) και του H.R. Hitchcock (1958). Οι αρχιτέκτονες, που αναφέρονται στην παρούσα εργασία, σπούδασαν γύρω στο 1960-1970. Εκείνη τη περίοδο τα ιστοριογραφικά κείμενα του μοντέρνου κινήματος που είχαν ήδη καταξιωθεί και αναγνωρισθεί ήταν σαφώς του S.Giedion (1941), του H.R.Hitchcock (1958). Για αυτό και οι περισσότερες αρχιτεκτονικές σχολές επέλεξαν τη διδασκαλία του μοντέρνου κινήματος μέσα από αυτά. Έτσι οι αρχιτέκτονες της πράξης, ερχόμενοι σε επαφή στα πλαίσια των σπουδών τους με το λόγο των συγκεκριμένων ιστορικών, ήταν φυσικό να επηρεαστούν από αυτούς στο μετέπειτα έργο τους.

Οι ερμηνείες των μεταμοντέρνων ιστορικών (Frampton, Curtis, Watkin και Colquhoun) και συγκεκριμένα η εκδοχή της Villa Savoye, που παρουσιάζουν, ως αναφορά στο παρελθόν δεν φαίνεται να άσκησε επιρροή στους αρχιτέκτονες της πράξης. Αυτό συνέβη επειδή η ερμηνεία της Villa Savoye με αρχές του παρελθόντος συνίσταται στη διατύπωση μιας προσωπικής κρίσης, που πηγάζει από τις χρονικές συγκυρίες – μεταμοντέρνα κατάσταση και όχι στη διατύπωση νέων σεναρίων οργάνωσης του χώρου.

4. Από τις εκδοχές της Villa Savoye που επηρέασαν την αρχιτεκτονική πράξη, συμπεραίνουμε ότι η αισθητική και η

⁶¹ πχ ο P.Collins υπήρξε καθηγητής του C.Gwathmey στο Yale University, οπότε είναι πιθανόν ο C.Gwathmey να επηρεάστηκε από το λόγο του για τη Villa Savoye.

⁶² πχ ο Ιταλός A.Rossi επηρεάστηκε από το λόγο των Ιταλών Tafuri και Dal Co.

⁶³ πχ η αισθητική προσέγγιση της αρχιτεκτονικής του R.Meier συμπίπτει με την αισθητική προσέγγιση της ιστορίας του H.R.Hitchcock από την οποία επηρεάστηκε στο σχεδιασμό του Smith House.

φιλοσοφική διάσταση της Villa Savoye άσκησαν τη μεγαλύτερη επιρροή στους αρχιτέκτονες.

Πιο συγκεκριμένα όσο πιο κοντά χρονικά κινούμαστε στο Μοντέρνο κίνημα, η αισθητική διάσταση της Villa Savoye ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στους αρχιτέκτονες. Η μορφή της είναι οικεία και συγκινεί αισθητικά μέσα από τον δεξιοτεχνικό χειρισμό του περίκλειστου λευκού πρίσματος που ανοίγει για να υποδεχτεί το φώς στο εσωτερικό (Richard Meier: Smith House, Charles Gwathmey: Cohn Residence). Όσο απομακρυνόμαστε χρονικά, η επιρροή ως προς τα μορφολογικά της χαρακτηριστικά υποχωρεί στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα νέα τεχνολογικά δεδομένα, τα οποία υπαγορεύουν μορφολογικές καινοτομίες. Τη θέση της αισθητικής διάστασης της Villa Savoye έρχεται να πάρει η φιλοσοφική της. Οι ιδέες του χώρου που εκφράζει ο σχεδιασμός της (η σχέση που αναπτύσσει η κατοικία με το φυσικό περιβάλλον, η αλληλοδιείσδυση εσωτερικού και εξωτερικού, η επίλυση των κινήσεων και η ενσωμάτωση της παραμέτρου του χρόνου) αναδεικνύονται σε διαχρονικές αξίες που επανερμηνεύονται και προσαρμόζονται στα νέα τεχνολογικά δεδομένα, γεννώντας επίκαιρες λύσεις (Rem Koolhaas: Villa dall' Ava, Zaha Hadid: Spittelau Viaducts).

Η κοινωνική διάσταση της Villa Savoye, η δυνατότητα της δηλαδή να αναπαραχθεί ως τύπος κατοικίας μαζικά σε οποιοδήποτε περιβάλλον εξασφαλίζοντας συνθήκες υγιεινής για όλα τα κοινωνικά στρώματα, ως αίτημα διατυπωμένο από τους μαρξιστές ιστορικούς Benevolo, Tafuri και Dal Co και τον μεταμοντέρνο Watkin και στο οποίο το εν λόγω έργο δεν ανταποκρίνεται, ήταν αναμενόμενο να μη βρεί εφαρμογή και να μην επηρεάσει τους αρχιτέκτονες στο σχεδιασμό της κοινωνικής κατοικίας. Η Gallaratese του Aldo Rossi και το συγκρότημα της Zaha Hadid αποτελούν μάλλον μεμονωμένα παραδείγματα, (εξάλλου και η επιρροή σε αυτά από τη Villa Savoye έγκειται περισσότερο στη μορφή και λιγότερο στην οργάνωση του εσωτερικού). Ίσως το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της μεταφοράς των αρχών οργάνωσης της Villa Savoye είναι η Unité d' Habitation του Le Corbusier. Η Villa Savoye παραμένει μια εποχιακή κατοικία για έναν πλούσιο αστό.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ως ιδέα, ως αντικείμενο τέχνης, ως μοχλός αναφορών στο παρελθόν, ως κοινωνική αναφορά αλλά και ως παράδειγμα, τελικά ως ένα σπάνιο παράδειγμα «σύντηξης» πολλαπλών ιδεών, η Villa Savoye αποκτά σημασία

συμβόλου – ιδεογράμματος ικανού να αποδώσει με τον πλέον ευσύνοπο τρόπο τις ιδέες του μοντέρνου κινήματος για το κατοικείν.

Ως ιδεόγραμμα, η Villa Savoye διαθέτει αυτοτέλεια. Οι πολλαπλές προσεγγίσεις και ερμηνείες που της έχουν αποδοθεί στο διάβα του χρόνου αποδεικνύουν ότι είναι σε θέση να εξαντλήσει τις δυνατότητές της ως τροφοδότης θεωρητικών κατασκευών ανασύροντας ζητήματα μεθοδολογικά συχνά και σημειολογικά. Κινούμενη από τον Palladio και τον Borromini μέχρι το Rem Koolhaas και τη Zaha Hadid, η Villa Savoye απέκτησε οικουμενικό χαρακτήρα, καθολική εφαρμογή και τροφοδότησε πολλές αναγνώσεις.

Το φορτίο των ιδεών που αυτή φέρει και η αδιάλειπτη δρασικότητά τους στο χρόνο, δεν μπορεί παρά να αφήσουν έντονο το αποτύπωμά τους στην αρχιτεκτονική πράξη. Η Villa Savoye αναπτύσσει διάλογο με αυτή ως παράδειγμα αλλά και ως κριτήριο στο πλαίσιο συγκρότησης αξιολογικού συστήματος για την αρχιτεκτονική. Δεν οδηγεί σε δουλικές αναπαραγωγές της αλλά σε ελεύθερες αποδόσεις της. Συνεπώς στο πλαίσιο της διαδικασίας παραγωγής της μορφής δεν λειτουργεί ως πρότυπο – model που επιδιώκει την πιστή αναπαραγωγή και σίγουρα όχι ως τύπος, αλλά ως προηγούμενο που υπαγορεύει την ελεύθερη απόδοσή της.

Αφορώντας ισόποσα τη Θεωρία και την Πράξη, η εικόνα της Villa Savoye που αλλού θα μπορούσε συνειρμικά να μας μεταφέρει, παρά στη πολυσήμαντη έννοια του αρχιτεκτονικού αρχετύπου;

Η παραπάνω περιπλάνηση στα λαβιρινθικά μονοπάτια της αρχιτεκτονικής ιστοριογραφίας του 20^{ου} αιώνα απέδειξε ότι ο ιστορικός λόγος και όχι η ευρεία εφαρμογή του προτύπου της ήταν η αιτία απόδοσης αρχετυπικού χαρακτήρα σε αυτή. Όμως αυτός ο τρόπος διαμόρφωσης του αρχετύπου - Villa Savoye, ουσιαστικά αναιρεί τη γενεαλογία της εννοίας του καθότι ως τώρα το αρχέτυπο προέκυπτε μέσω διαδοχικών εμπειρικών προσεγγίσεων με το χρόνο να αξιολογεί, να διυλίζει και να επιτρέπει στα ελάχιστα και καθοριστικά να επιβιώσουν, κληροδοτώντας μας ένα αρχέτυπο. Στη Villa Savoye η συνήθης διαδικασία αναιρείται και αυτή καθίσταται αρχέτυπο αποκλειστικά και μόνο μέσω του Λόγου, εισάγοντας νέες ερμηνευτικές παραμέτρους στην Αρχιτεκτονική Θεωρία.

Χωρίς προγόνους, χωρίς συγχρόνους, με πολυάριθμους επιγόνους με ενδιαφέρον αναμένουμε τα επόμενα κληροδοτήματά της δημοφιλέστερης ίσως περσόνας στην αρχιτεκτονική ιστοριογραφία του 20^{ου} και γιατί όχι του 21^{ου} αιώνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βαζιούλιν Βίκτορ Αλεξέγιεβιτς, *Η λογική της ιστορίας, Ζητήματα Θεωρίας και Μεθοδολογίας*, μτφρ. Δ. Σ Πατέλης, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004
2. Banham Reyner, *The theory and design in the first machine age*, Λονδίνο: *Architectural Press, Νέα Υόρκη: Praeger*, 1960
3. Benevolo Leonardo Benevolo, *History of Modern architecture*, The M.I.T Press, Cambridge Mass., 1960
4. Βρυχεία Άννη, *Κατοίκηση και κατοικία – διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003
5. Colquhoun Alan Colquhoun, *Modern Architecture*, Oxford History of Art/ Oxford Un.Press, 2002
6. Colquhoun, Alan, *Modernity and the Classical Tradition*, The MIT Press, Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη 1991
7. Collins Peter, *Changing Ideals in Modern Architecture 1750-1950*, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, London, Ithaca 1965
8. Combrich E.H, *Το χρονικό της τέχνης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1998
9. Curtis William, *Modern architecture since 1900*, Phaidon, Λονδίνο 1982
10. Guiton Jacques (edit.), *The ideas of Le Corbusier on architecture and urban planning*, Transl. by Margaret Guiton, George Braziller, New York 1999
11. Δημαράς Κ.Θ., Σβωρώνος Ν., *Η μέθοδος της Ιστορίας - Ιστοριογραφικά και αυτοβιογραφικά σχόλια* (συνεντεύξεις με τους Πεσμαζόγλου Στ. και Αλιβιζάτο Ν.), Άγρα, Αθήνα 1995
12. Frampton Kenneth, *Μοντέρνα αρχιτεκτονική, ιστορία και κριτική*, εκδ. Θεμέλιο, β' έκδ., Αθήνα 1999
13. Giedion Siegfried, *Space, Time and Architecture The Growth of a New Tradition*, Cambridge, Mass., Harvard Un.Press, 1941
14. Hadid Zaha, Betsky Aaron (essay), *Zaha Hadid The Complete Buildings and Projects*, T&H, London 1998
15. Hays, Michael (ed.), *Architecture Theory since 1968*, Columbia books of Architecture, MIT Press, 2000

16. Hitchcock Henry-Russell, *Architecture: nineteenth and twentieth century*, Penguin Books, Harnondsworth 1958
17. Ίγκερς Γκεοργκ, *Η ιστοριογραφία στον 20^ο αιώνα*, Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1999
18. Krufft, Hanno – Walter, *A History of Architectural Theory from Vitruvius to the Present*, (μετ. R.Taylor – E. Callander), Zwemmer - Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη 1994. *Αρχιτεκτονική Θεωρία από την Αναγέννηση μέχρι Σήμερα*, Μτφρ. Πέτρος Μαρτινιδής, Εκδόσεις Taschen
19. Λάββας Γεώργιος, *19ος-20ός αι. Σύντομη ιστορία της αρχιτεκτονικής, Θεσσαλονίκη 1986*
20. Λε Γκοφ Ζακ, *Ιστορία και Μνήμη*, μτφρ. Γ. Κουμπουρλής, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998
21. Λέφας Παύλος, *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση, Από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2008
22. Le Corbusier, *Για μια αρχιτεκτονική*, Μτφρ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2004
23. Λυοτάρ Ζαν-Φρανσουά, *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*, Μτφρ. Κ.Παπαγιώργης, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1993
24. Μαρτινιδής Πέτρος, *Οι λέξεις στην αρχιτεκτονική και επιστημονική σκέψη*, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1990
25. Meier Richard, Frampton Kenneth, Rykwert Joseph (essays), *Richard Meier architect 1964/1984*, Rizzoli, New York 1994
26. Moneo Rafael, *Theoretical Anxiety and design Anxiety in the work of eight contemporary architects*. The MIT Press, Cambridge, Mass., London, England 2004
27. Μυλωνάς, Παύλος Μ., *Περί Αρχιτεκτονικής - Άλλοτε και τώρα*, ανάτυπον εκ των Πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών Τ.72 (1997), τχ. Β΄
28. OMA, Rem Koolhaas and Bruce Mau, *S M L XL*, Taschen Gmbtt, 1998
29. P evsner Nikolaus, *Pioneers of modern movement from William Morris to Walter Gropius*, Faber & Faber, Λονδίνο 1936
30. Pevsner Nikolaus, *An Outline of European Architecture*, 22η έκδ., Penguin Books, Midlesex, UK 1985
31. Pevsner Nikolaus, *The Sources of Modern Architecture and Design*, Thames & Hudson, Λονδίνο 1968

32. Sutton, Ian, *Western Architecture – A Survey from Ancient Greece to the Present*, Thames & Hudson, Λονδίνο 1999
33. Tafuri Manfredo / Dal Co Francesco, *Modern architecture*, Faber & Faber/ Electa , Μιλάνο 1976
34. Τερζόγλου Νικόλαος-Ίων, *Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα*, εκδ. νήσος, Αθήνα 2009
35. Thuiller G. - Tulard J., *Οι ιστορικές σχολές*, Μτφρ. Κική Καψαμπέλη, Ινστιτούτο του Βιβλίου Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993
36. Τουρνικιώτης Παναγιώτης, *Ιστοριογραφία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002
37. Toynbee, Arnold, *A Study of History*, τ. I-VI, Oxford Un. Press, 1934
38. Uhlfelder, Eric (επιμ.), «The Origins of Modern Architecture», επιλογή άρθρων από το *Architectural Record 1891-1913*, Dover Publ., Νέα Υόρκη 1998
39. Watkin David, *A History of Western Architecture*, 2η έκδ., Ed. Laurence King, Λονδίνο 1996, *Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονική*, μτφρ.Κ.Κουρεμένος, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005
40. Watkin, David, *Morality & Architecture Revisited*, Λονδίνο 2001
41. Watkin, David, *The Rise of Architectural History*, Λονδίνο 1983

